

DATINA

Serie nouă, anul 3, nr. 23, februarie 2016

www.cctb.ro

Revistă lunară editată de Centrul Cultural Județean Constanța „Teodor T.Burada”
al Consiliului Județean Constanța

foto: Florin Călugăreanu

Cuprins

03 Editorial - Sub semnul Mărțișorului	12 Români în lumea mare - Un Mărțișor parizian	24 Congres ARIP 2016
06 O carte pentru patrimoniul național - Dimensiunea unui fenomen cultural	13 Din lada cu zestre - Un dans cât o istorie: HORA	25 Un proiect artistic dedicat orașului - „Constanța. A Dancing City”
07 De ultimă oră - „Arca” la Helsinki	18 70 de ani de la exodul armenilor peste mare	28 Povești adevărate - Nea Mircea i-a cusut haine lui Mircea Eliade
08 Silvia lui Ion Donos din Basarabia - Onor la mărțișor	21 Povestea vorbelor - A umbla cu iordane	29 Portul Antic și Zidul de Nord al Cetății Callatis acoperite, în prezent, de apa Mării Neagre
11 Români în lumea mare - Mărțișorul nomad	23 Enigmele Dobrogei - Peștera Movable, secretul îngropat în adâncurile Mangaliei	34 Cercul de fotografie - „Mici develope-uri” din istoria artei fotografice (II)

Datina, fondată în 1991, serie nouă,
Revistă lunară editată de
Centrul cultural județean Constanța „Teodor T. Burada” al Consiliului Județean Constanța

ISSN 1221-2253

DIRECTOR: Prof. DOINA VOIVOZEANU, **DIRECTOR ADJUNCT:** SILVIA ȚIGMEANU
REDACTOR ȘEF: conf.univ. dr. AURELIA LĂPUȘAN, **REDACTORI:** ADINA BOCAI, IULIA PANĂ, ANA-LAURA PARFINOV,

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC:
dr. LAVINIA DUMITRAȘCU, dr. SORIN COLESNIUC, dr. CRISTINA LAZĂR, dr. IOAN ADAM

Contabil șef: Alina ONEL
Tehnoredactor: Gabriel VOICU
Corectură: Daniela COJOCEA

Copyright text și fotografii © Centrul cultural județean Constanța „Teodor T. Burada”
Copyright prezentare grafică © 2016 Editura Datina
Iconografie: arhiva Centrului și colecții particulare

Tiparul FOTO STORY SRL Constanța, bdul Alex. Lăpușeanu nr.163 fotoartagfa@yahoo.com

Centrul cultural județean Constanța „Teodor T. Burada” - Constanța	
Bd. Tomis nr. 110	Bd. I.C. Brătianu nr. 68
Tel./Fax: 0241 61 92 93	Tel: 0241 61 88 42
E-mail:office@scoalaarte.ro	E-mail:cultural2@scoalaarte.ro

Sub semnul Mărțișorului

■ Varvara BUZILĂ

Mărțișorul este un fenomen cultural de largă cuprindere spațială și temporală sincronico-diacronică. Anual, în perioada lunii martie, el reunește într-un spirit comun românii de pretutindeni, bulgarii, macedonenii, grecii, inclusiv sârbii și ungurii care locuiesc în apropierea spațiului cultural românesc. Literatura de specialitate vizând mărțișorul, deși pare numeroasă, vizează, de cele mai multe ori, tradiția fiecărei țări, fără să cuprindă multitudinea manifestărilor din întreaga lui arie culturală. Urmărind realizarea proiectului actual de abordare și soluționare a mai multor probleme privind originea, funcțiile și semnificațiile acestui fenomen cultural, în unitatea și diversitatea sa, vom analiza manifestările mărțișorului în Republica Moldova și teritoriile comunităților românești din Ucraina, care formează hotarul lui de răsărit și, conform teoriei marginalității, ar putea oferi un plus de informații față de alte regiuni ale răspândirii lui.

Chiar dacă mărțișoarele au fost purtate de foarte multă lume, pe parcursul a două mii de ani, de când se consideră că datează, practica culturală nu a fost suficient studiată de către cercetători în ultima jumătate de secol. Această temă mai frecvent a fost actualizată de mass-media în preajma și în primele zile ale lunii martie. Cercetarea mărțișorului a stat într-un con de umbră, împreună cu multe alte domenii, mai mari sau mai mici, ale culturii tradiționale de la noi. Înaintarea acestui element tradițional drept candidat pentru înscrierea în Lista reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial al umanității oferă o oportunitate deosebită pentru reconsiderarea lui și pentru a-i cunoaște dimensiunile în cadrul culturii tradiționale.

Mărțișorul este un obicei dintr-un ciclu mai mare, ce marca anumite etape ale trecerii de la iarnă spre vară. Ca punct de reper, pentru a explica acest obicei servește faptul că, în Antichitate, noul an debuta la 1 martie și coincidea cu începutul unui nou ciclu al vegetației. Atunci, Anul Nou și începutul primăverii coincideau, încât obiceiul a căpătat semnificații profund agrare. După instituirea noului calendar Iulius Cezar, în anul 46 î.Hr., începutul anului a fost transferat oficial la 1 ianuarie. O bună parte din obiceiurile specifice începutului de an au migrat treptat spre 1 ianuarie, dar altele au rămas la 1 martie, păstrând memoria vechiului început de an. Despre obiceiurile ce însoțesc sfârșitul/începutul anului calendaristic civil s-au elaborat lucrări ce alcătuiesc o bibliotecă reprezentativă. Mai puțin s-a scris despre vechiul început al anului din luna martie. Poate și din motivul că reminiscențele străvechiului obicei sunt fragmentare și, în baza lor, mai greu poate fi reconstituit întregul ansamblu. Reconstituirea faptelor culturale care ar pune în valoare coordonatele sărbătorii și ale simbolului cu același nume implică anumite dificultăți. Întâi de toate, acestea țin de numărul redus al surselor istorice din secolele XVIII-XIX, capabile să verse mai multă lumină asupra practicilor calendaristice de la sfârșitul lui februarie - începutul lui martie.

Probabil, sărbătoarea Mărțișorului, în cadrul practicilor apotropaice, - puțin spectaculoase, - a lăsat mici șanse pentru a fi surprinsă de călători, misionari sau alți observatori ai culturii.

Această stare de lucruri este proprie tuturor țărilor care au moștenit tradiția.

Prima atestare a Mărțișorului ține de începutul sec. al XIX-lea și surprinde dubla lui ipostază: de prima lună a primăverii și de amuletă. Vornicul Iordache Golescu reda succint esența acestei tradiții: „Mărțișorul este și luna martie, dar se zice și (la) o ață împletită cu un fir alb și cu altul roșu ce-l leagă la gâtul, la mâinile copiilor, în luna lui martie, spre pază, spre depărtarea de orice boală, dă dăochiat, dă fermecat...”. Descrieri și analize de valoare ale practicilor de Mărțișor se conțin în lucrările lui Simion Florea Marian, Aleksandr F. Stuart, Polihronie Sârcu, Nicolae Băieșu, Natalia Golantd.

Până la mijlocul sec. al XX-lea, sărbătoarea cunoscută actualmente ca Mărțișorul era numită, cel mai frecvent, Mart, dar și Marte, păstrând apropierea fonetică de numele zeului

roman Marte, de la care își trage numele și luna martie. Bătrânii numeau primele 9 sau 12 zile ale lunii Zilele Odochiei sau Zilele Babei Dochia. În legătură cu răspândirea științei de carte, în prima jumătate a secolului al XX-lea, a început a se generaliza numele de martie, pentru a desemna prima lună de primăvară, iar Mărțișor, Mărțișoare – pentru obiectele simbolice.

Mărțișorul intermediază, prin mijloace rituale, trecerea de la iarnă spre primăvară. El constă din câteva practici relaționate între ele, fiecare având funcții concrete ce conlucrează pentru a atinge condiția rituală necesară și a asigura trecerea reușită a acestui prag al timpului.

Practica esențială constă în faptul că, în luna martie, oamenii poartă mărțișoare. Mărțișorul este un obiect de ritual sau un simbol obiectivat. Pentru a întruni și a păstra calitățile necesare, pentru a funcționa ca simbol, el este confecționat, purtat și apoi scos din uz, conform prescripțiilor rituale.

Bătrânii recomandă ca, până la răsăritul soarelui, mărțișoarele făcute în ajun sau chiar în dimineața acestei zile, să fie legate, întâi de toate, tuturor copiilor, dar și tinerilor, în special – fetelor, mai rar – și oamenilor în etate. Până la Al Doilea Război Mondial, la întâi martie, când ieșeau prima dată afară, până la răsăritul soarelui, oamenii trebuiau să poarte mărțișoarele legate la gât și la ambele mâini.

Femeile făceau mărțișoarele: bunicile, mamele, fetele, având grijă de perpetuarea tradiției în toată plinătatea manifestărilor sale. Și astăzi, tot ele le confecționează, încât putem generaliza că femeile au întreținut acest obicei. Cele mai vechi mărțișoare erau confecționate din lână, iar mai târziu – din ațe de cânepă, în sau bumbac.

Cel mai frecvent mărțișor constă din două fire – unul alb și altul roșu – răsucite împreună. Până la Al Doilea Război Mondial, el arăta ca un găitan simplu, făcut din două fire răsucite. E la fel ca mărțișorul românilor din alte zone, ca cel purtat mai des de aromâni, bulgari, macedoneni, greci, albanezi. Trebuie să luăm în calcul această reprezentanță teritorială și culturală, deducând că dihotomia cromatică alb-roșu are o mare importanță pentru aceste culturi, odată ce a fost păstrată secole la rând.

Unitatea însemnelor se întemeiază și pe vechimea simbolului.

În unele sate, dacă nu aveau lână albă, făceau mărțișorul din lână roșie. Legau la mână și la degetul inelar un fir de lână roșie, spunându-i mărțișor. Fetele mai mari prindeau la cel de la încheietura mâinii și un ciucure. În alte localități, „Legau copiii mici o lână roșie la mână și alta – la scufie, ca să nu fie deochiat”. Această formă a simbolului, redusă la un singur fir de lână roșie, ne amintește de amuleta folosită contra deochiului, foarte răspândită în spațiul cultural românesc și în cel european. E locul potrivit să ne amintim că, tot în același scop, era folosită și o ață de culoare neagră. De obicei, cu ajutorul ei sunt protejați copiii mici, considerându-se că respinge forțele malefice. În ultimii ani, tinerii au început să poarte frecvent la mână un găitan roșu, în aceleași scopuri.

Întâi martie avea valoare de omen, asemeni zilei de Crăciun și celei de Anul Nou. Oamenii din sate făceau curățenie generală în case și în gospodărie. Scoteau afară din casă țesăturile și hainele, aerisindu-le. Strigau, mai în glumă, mai în serios: „Mart în casă, puricii afară!”. Ardeau gunoiul adunat, imitau lucrările agricole. „Când ajungeam la 1 Mart, se chema că

asta-i Odochia, Baba Odochia. Dimineța ne sculăm și începem 12 lucruri, ca de Crăciun. Și prin casă, și pe afară. Săpăm, greblăm, sășerăm, îmblășeam. Măturam prin casă, să se ducă puricii afară. Cum nu mai era lună nouă pe șer, crai nou, iese bărbatu afară și striga spri casă de trei ori: „Lună nouă în casă / Purișii afară!”. Puricele este cel mai mic reprezentant al necurăteniei umane și al sedentarismului iernii. Alungarea lui din casă este egală cu alungarea iernii.

O altă componentă importantă a obiceiului Mărțișorului, în prima zi a primăverii, o constituie practicile de purificare. În această zi, toate familiile trebuiau să se ocupe de curățenie. Gunoii strâns era ars, împreună cu toate vechiturile din gospodărie. Acțiunile reale ale oamenilor erau interpretate ca având conotații mult mai profunde. Realmente se făcea ordine și curățenie pretutindeni, în locuință și în gospodărie. Iar din perspectiva imaginarului tradițional, toate acțiunile erau subordonate alungării iernii și înlocuirii ei de către primăvară. Pentru a asigura pătrunderea primăverii și în spațiul locuit de om, erau deschise ușile caselor, erau scoase toate țesăturile afară, oamenii trebuiau să iasă afară.

O altă acțiune semnificativă a zilei este scuturarea așternuturilor, - hainele, țolurile, scoarțele – adică toate obiectele făcute din fire, alungând iarna, ca și cum ar scutura cojoacele Babei Dochia (Odochia). Trebuie să precizăm că, în această zi, erau strict interzise alte munci. Orice încălcare a interdicțiilor era sancționată pe plan mitic. Atâta doar că, după terminarea curățeniei, femeile puteau să se adune împreună să toarcă. Adică nu torceau câte una singură, ci împreună, la clacă, considerând că au voie să facă acest lucru, pentru că și Baba Dochia a tors în această zi. Numai femeilor însărcinate li se interzicea de 1 martie să toarcă ori să țasă. Observăm cum acțiunile femeilor sunt o formă de exteriorizare a conținuturilor mitice, profunde, în care lumescul și cosmicul se întrepătrund, se condiționează reciproc.

AFIRMAREA IDENTITĂȚII PRIN PATRIMONIUL CULTURAL IMATERIAL

Monica BABUC, Ministrul Culturii al Republicii Moldova, aduce precizarea că „Mărțișorul face parte din cultura tradițională, de sorginte folclorică, orală, iar protejarea acestui element, menținerea viabilității lui în comunități presupune asigurarea unui raport funcțional dintre tradiție și modernitate. Dosarul „Practici culturale asociate zilei de 1 Martie” este al treilea element înaintat de Republica Moldova, împreună cu alte țări, pentru înscrierea în Lista reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial al umanității. „Colindatul de ceată bărbătească” a fost înscris deja ca un patrimoniu comun al Republicii Moldova și al României. „Sărbătoarea primăverii Sf. Gheorghe/Hederlez”, înaintată prin înscriere în aceeași listă de către Republica Moldova, România, Bulgaria, Macedonia, Serbia și Turcia este un proces de evaluare. Alte elemente foarte reprezentative pentru identitatea noastră culturală sunt în prezent monitorizate în același scop. Este vorba de „Tehnici tradiționale de confecționare a cămășii femeiești încrețite la gât”. Aceste elemente sunt printre cele care asigură specificitatea culturii noastre raportată la cea a altor popoare. Prin ele ne identificăm atât la nivel regional, afirmând temeiurile unei solidarități necesare, declarate și asumate, cât și la nivel mondial, asigurând diversitatea culturilor lumii ca o garanție a viitorului prosper, inclusiv datorită culturii.

Dimensiunea unui fenomen cultural

■ Aurelia LĂPUȘAN

Varvara Buzilă a ajuns de mult timp o personalitate de reputație mondială. Cu o forță nemaiîntâlnită, cu o perseverență continuă, împătimită de folclorul românesc a reușit să aducă în atenția lumii inegalabilul patrimoniu imaterial al românilor: Colindatul de ceată bărbătească, Sărbătoarea Primăverii Sf.Gheorghe/Hederlez și Practici culturale asociate zilei de 1 martie, adică Mărțișorul.

Ea a condus cu autoritate profesională grupul național de specialiști, ca expert responsabil din partea Republicii Moldova pentru elaborarea dosarului de candidat multinațional al celor trei obiective atinse, înscriindu-le în Lista reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial al umanității. În prezent sunt pregătite alte două dosare de candidat transfrontalier UNESCO ale Republicii Moldova și României: „Tehnici de realizare a scoarțelor” și „Tehnici de confecționare a iei”.

Varvara Buzilă a contribuit la elaborarea proiectului și la promovare a *Legii Republicii Moldova privind protejarea patrimoniului cultural imaterial*, aprobată de Parlamentul Republicii Moldova, a *Legii privind protejarea patrimoniului cultural mobil*, a *Politicii publice în domeniul muzeelor* și a *Strategiei dezvoltării culturii (2013-2020)*.

Este coordonatorul științific al *Registrului național al patrimoniului cultural imaterial al Republicii Moldova*, vol A./*National Inventory of the Intangible Cultural Heritage of the Republic of Moldova. Vol. A*. Chișinău, Editura Lumina, 2012, prin care au fost luate la evidența de stat 510 elemente ale acestei moșteniri culturale.

Varvara Buzilă activează de 30 de ani în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală al Republicii Moldova. În acești ani a impus o nouă viziune de reconsiderare a rolului omului de cultură în viața

societății și a devenit unul dintre cei mai de seamă promotori ai culturii naționale. A impus un nou model de cercetare construit pe rigori științifice, bazat pe considerarea realităților culturale reprezentative și pe o metodologie modernă. Conduce activitatea științifică a colectivului muzeal din anul 2001 și a reușit să afirme statutul științific al instituției. A inițiat mai multe acțiuni de salvagardare a patrimoniului cultural tradițional precum „Intră în istorie, dăruind muzeului un obiect!” (2004-2008), „Muzeul Satului – vatră a tuturor satelor” (2008-2009), „Salvează o colindă pentru eternitate!” (2012-2013), dimensionând impactul acestor acțiuni prin susținerea logistică a mass-media.

Este autoarea a 64 de lucrări științifice, inclusiv a 3 monografii, care tratează o problematică diversă din domeniul: identității culturale, semnelor și simbolurilor naționale, portului popular, covoarelor tradiționale, obiceiurilor, etichetei populare, ospitalității, habitatului tradițional, patrimoniului cultural.

Din anul 2008 este membru al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova și contribuie la promovarea simbolurilor naționale ale Republicii Moldova.

Articolul pe care-l semnează în revista *Datina* face parte din excepționalul studiu colectiv apărut la sfârșitul anului trecut la Chișinău, „Sub semnul Mărțișorului”. Pus sub egida Ministerului culturii al Republicii Moldova, Muzeului național de etnografie și istorie naturală și Societății de etnologie din Republica Moldova, apărut în condiții grafice de excepție, cu o bogată ilustrație, studiul coordonat de Varvara Buzilă prezintă pentru prima dată în literatura de specialitate „dimensiunea acestui fenomen cultural de largă cuprindere spațială și temporală sincronico-diacronică”.

De ultimă oră

„Arca” la Helsinki

 Dan COJOCARU

Nu știu alții cum sunt, dar eu când mă gândesc la ziua în care copii din centrele de plasament ale DGASPC au venit încărcăți de emoție să “dea proba” pentru admiterea în nou înființata trupă “Arca”, de bucuria lor, de freamătul foilor de hârtie pe care s-au chinuit să își scrie rolurile, de bucuria transmisă de ei, parcă îmi tresaltă și acum sufletul de bucurie.

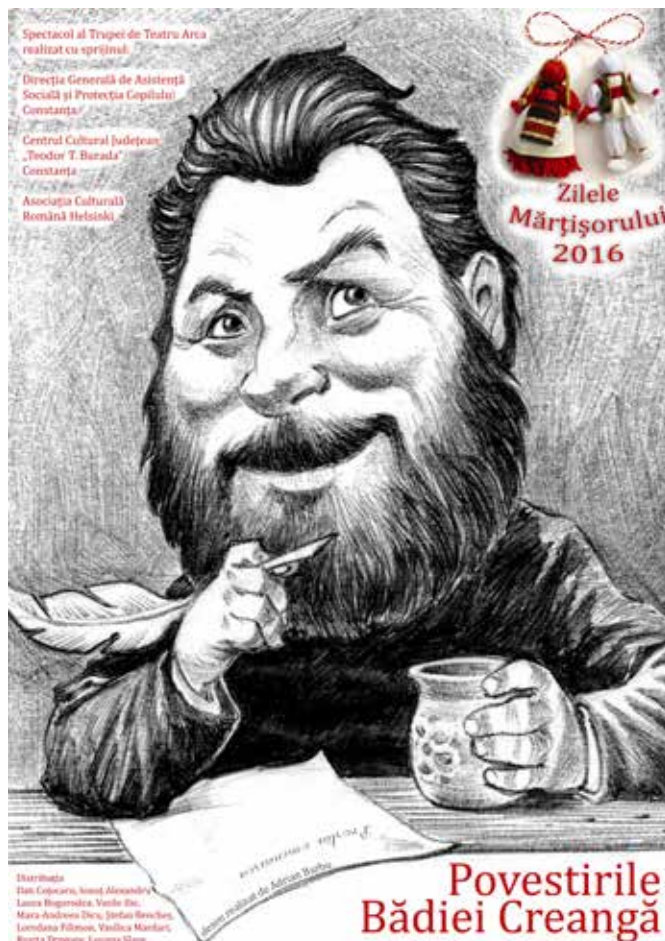
Între timp, pruncul nou născut a fost primit într-o familie frumoasă, Centrul Cultural Județean “Teodor Burada”, unde primește o educație sănătoasă, devenind un model de viață pentru toți copiii din centrele de plasament și nu numai!

După ce a crescut ca și Făt Frumos din poveste, acum pruncul nostru pleacă peste mări și țări, până hăt departe ca să arate lumii ce povești, tradiții și obiceiuri frumoase are poporul nostru.

Povestea mărtisorului și povestirile lui Ion Creangă prind viață, trec din carte pe scenă, se transformă în spectacolul pe care artiștii Centrului Cultural “Teodor Burada” îl vor prezenta în Finlanda, la Helsinki, și la Turku, pentru finlandezi, dar și pentru copiii românilor stabiliți acolo.

Spectacolul prezentat face parte dintr-un proiect mai amplu al Centrului Cultural “Teodor Burada” în încercarea de a păstra identitatea culturală, de limbă și tradiții a românilor de pretutindeni.

Colaborarea cu Asociația Culturală Română Helsinki și sprijinul Consiliului Județean Constanța au făcut posibil acest prim turneu în afara granițelor țării.

Din distribuție fac parte: Dan Cojocaru, actor al Teatrului de Stat Constanța și profesor al Centrului Cultural “Teodor Burada”, Ionuț Alexandru, actor al TSC, realizator și prezentator de emisiuni la radio, colaborator al centrului, Laura Bogorodea, coregraf și antrenor de dans sportiv, și copiii Loredana Filimon, Ruxita Dragone, Vasilica Mardare, Louana Slave, Mara-Andreea Dicu, Ilie Vasile și Ștefan Bencheș.

Un spectacol de Dan Cojocaru și Ionuț Alexandru, coregrafia Laura Bogorodea, după povestirile lui Ion Creangă, o producție a Centrului Cultural Județean “Teodor Burada”, în colaborare cu Direcția Județeană de Asistență Socială și Protecția Copilului.

Pe 1 Martie sărbătorim sosirea primăverii și nașterea marelui nostru povestitor Ion Creangă în Finlanda!

Povestea continuă!

Onor la mărtișor

■ Silvia GROSSU

În casa noastră primăvara era așteptată cu mare nerăbdare. De cum treceau sărbătorile de iarnă, începea forfota pregătirii mărtișoarelor. Eram într-o alertă de nedescris cu mult înainte de 1 martie. Focul trosnea în sobă, tăciunii luminau în spuză gurarului, pe care mama îl tot deschidea ca să mai arunce un buștean mai vârtos care să mențină focul, că era un ger atât de crâncen de februarie, încât te gândeai de două ori înainte de a ieși din casă. Dar primăvara era deja în lunga noastră așteptare, era în inimile noastre și în... febra mărtișoarelor. Ele, scumpele, prin legendara împerechere pe alb și roșu, ne ajutau să suportăm gerul și așteptarea. Le modelam serile, atunci când se aciuau toți în casă și începea competiția – al cui găietan sau lăntișor este mai aliniat, al cui clopoțel este mai aranjat, al cui motocel este mai împufoșat, al cui disc strălucește mai frumos, ale cui franjuri și canafuri sunt mai arătoase. Cu fiecare mărtișor finisat prins de perdea la linia de start (a *gătinței*, cum îi spunea mama) bucuria noastră era tot mai mare, iar primăvara tot mai aproape.

Le modelam din firele albe și roșii de mătase, scoase una câte una din panglicile pentru fundițe sau pentru cadouri, pe care mama le procura de cu vreme de pe la magazinele *Galanterie* din Soroca. Le potrivea la culoare: albul să fie pur, imaculat cu nuanțe cerii, iar roșul – intens, ca din îngemănarea acestora să sară în ochi contrastul; alegea factura mătăsii – să fie strălucitoare

Suita de dansuri Mărtișor. Ansamblul național de dansuri populare JOC 1983. Foto Mihai Roadedeal

și de bună calitate pentru fir: adică subțire, dar trainică și de diferite grosimi: mai ferme pentru mărtișoarele de exterior, adică cele care se prindeau de paltoane, de pardesiuri sau mantouri și altele, finuțe și firave – pentru cele de taier sau bluză. Cumpăra și panglică moale care ne oferea un fir mai puțin ferm, ușor de împufoșat pentru motocei. Aduna de cu vreme și culori frumoase de muline – alb și roșu, pentru firul de exterior, dar mai ales pentru mărtișoare-clopoței și mărtișoare-franjuri, destinate bărbaților.

Forfota pregătirii mărtișoarelor ținea mai multe seri la rând. La aceste șezători, seară de seară, noi toți, mai mici și mai măricei, o asaltam pe mama cu rugăminți și întrebări: aici cum fac, e bine răsucit firul, cum să tai pe cerc discul de mătase, linia nu iese bine, unde-i moneda ca să o suprapun pe disc, cum să fac nodul de găietan ca să țină strâns firicelele de la motocei, cum să

maschez nodul prea mare... și tot așa, și tot așa. Sărmana mama, pe lângă toate treburile casei, încă și noi mai tăbăram pe ea cu toate ifosele și supărările noastre. Aveam nevoie fiecare de multe mărtișoare – pentru profesori, în primul rând, apoi pentru prieteni și colegii mai apropiați, pentru verișori, bunici sau mătuși, pentru noi înșine. Le purtam la mai multe rânduri de haine – la cele groase, la uniforma de școală, apoi și la altele, mai *delicate* (cum le spunea *mămunea*, bunică-mea adică) cu care mergeam în vizite (*în musaferie*, cum se zice pe la noi), astea din urmă realizate cu mai multă implicare și cu mai mult rafinament.

Mama povestea că pe la ei, în satul Cureșnița de pe malul Nistrului, în copilăria ei românească (1936-1944) erau în sat meșterițe de mărtișoare, la care fetele se rugau să fie învățate a le face. Acestea aveau anumite secrete, pe care nimănui nu le dezvăluiau până la capăt.

Atelier de măștișoare în ajun de 1 martie 2015

De regulă, tradiția se transmitea de la fetele mari celor mai mici în timpul șezătorilor din lungile serii de iarnă. Mama își amintea că mai târziu (1950-1956), pe timpurile când și ea intrase în rândurile fetelor cele mari și era acceptată la *joc* (hora satului), la seratele de la casa de cultură și la șezători, aceste tradiții se păstrasera intacte, nefiind afectate de noul regim. E momentul să detaliem acest moment. De amintit că la venirea sovieticilor pe meleagurile noastre, cele mai multe obiceiuri și tradiții au fost interzise, chiar rase nu doar din cotidianul basarabenilor, ci și din memoria lor. Mă refer, în primul rând, la cele cu tentă religioasă. Ar fi mai multe de povestit despre bisericile pângărite, transformate peste noapte în grajduri sau depozite, despre icoanele și odăjdiiile arse pe ruguri, despre crucile răsturnate, despre sărbătorile sfinte interzise... Dar, uimitor lucru, legenda măștișorului și tradițiile locului legate de măștișor n-au fost atinse de tăvălugul ideologiei marxist-leniniste. Din contră.

În anii șaptezeci, în cadrul

manifestărilor legate de prietenia popoarelor din Uniunea Sovietică, a fost instituit la Chișinău un festival al culturii multinaționale din URSS, care purta numele sonor de Măștișor. Erau zece zile de evenimente culturale de cea mai înaltă prestație. Desigur gazdele festivalului erau prezente în ziua deschiderii, pe 1 martie, cu perlele lor culturale. Poeți, cântăreți, dansatori se perindau pe scena Palatului Național, pe atunci Octombrie, timp de 2-3 ore. Apoi zilnic, pe diferite scene din orașele Moldovei erau prezentate concertele invitaților din republicile-surori și din țările lagărului socialist. Era mare bătaie după bilete, era o agitație nemaipomenită prin redacțiile ziarelor, revistelor, televiziunii. Toată țara trăia emoția Măștișorului. Și în acest context permisiv pentru tradiția locului, și noi, elevii, organizam diverse serbări la școală, dar și la casele de cultură din satele noastre. Ne dăruiam unul altuia măștișoare, purtam mai multe laolaltă. Se spunea, și noi credeam, că prin afișarea măștișoarelor ajutam primăvara să vină mai degrabă.

Îmi amintesc un caz amuzant în legătură cu aceasta. Ionuț, fiul nostru, pe când era în clasele primare, participa alături de sorăsa, mătușa și părinții la pregătirea măștișoarelor. Le confecționa de rând cu noi seară de seară, apoi mândru nevoie mare, le oferea pe 1 martie mai întâi învățătoarei, apoi colegilor și rudelor. Dar iată că într-o bună zi veni de la școală supărat rău de tot. Răbufni din ușa: „N-o să mai vină primăvara asta niciodată!” „Și de ce adică?” – îl întrebăram mirați. „Pentru că oamenii nu poartă măștișoare, numai vreo doi-trei am văzut pe stradă”. „Da la școală?” „La școală mai toți aveau în piept măștișoare”. „Foarte bine! Atunci numai la voi la școală o să vină primăvara!” – conchise taică-său liniștit.

Altă poveste din copilăria lor, legată de măștișoare, are un final aproape solemn. În anii ușorului dezgheț gorbaciovist – 1986-1990, din marea sete de istorie și adevăr național, participam cu miile și zecile de mii la toate evenimentele de reviriment național. Îmi aduc aminte de prima serată de comemorare a lui Gheorghe Asachi, bunăoară, care s-a ținut pe scena Palatului Național, într-o atmosferă festivă, cu participarea autorităților de cel mai înalt rang și cu sute de oameni în picioare. A fost un eveniment de mare rezonanță românească în sufletele noastre. Au urmat alte evenimente cu tentă identitară clară. Și noi prindeam aripi pentru redevinerea noastră ca neam.

Dar serbarea de comemorare a lui Ion Creangă, în 1989, la o sută de ani de la trecerea în neființă și 150 de ani de la nașterea scriitorului, la Teatrul Național, a rămas în memoria noastră pentru totdeauna. A fost un eveniment atât de așteptat și îndelung pregătit, încât să nimerești în

sala cu atâtea distinse personalități era un vis. Noi am fost printre cei norocoși. Am mers cu familia. Ne-am pregătit ca de

am mers spre casă mai mult pe jos, căci transportul public nu mai circula pe toate rutele. Eram mulțumiți de isprava noastră,

Chișinău, 1989

hram. Cu câteva zile înainte de evenimentul mult așteptat, care se desfășura în ajun de 1 martie, am confecționat măștișoare de dimensiuni neobișnuite, din fire de lână pentru croșetat. Multe. Pentru toți scriitorii de pe Aleea clasicilor din Grădina publică. Și după serbare, cu toate măștișoarele aranjate în cutie, înarmați cu cele necesare – foarfece, gută, clei, am mers pe jos de la Teatru până în Grădina publică. Era noapte târzie – concertul durase vreo patru ore. Oamenii nu se lăsau duși din Sala Mare a Teatrului Național – aplaudau îndelung, aclamau scriitorii, actorii, îi chemau la bis. Eram copleșiți de impresiile de la serbare. Eram cuprinși de o mare neliniște pentru ceea ce intenționam să facem. Aveam emoții de neredat în cuvinte.

După ce cu mult greu, aproape pe întuneric, am prins toate măștișoarele,

dar și îngrijați ca nu cumva cineva dintre cei vigilenți să ne strice bucuria. Am hotărât să revenim a doua zi ca să verificăm și să savurăm reacția concitadinilor noștri. Dar n-am avut de ce să ne îngrijorăm. Totul era în bună ordine. Doar vântul răsfira în aer măștișoarele noastre, iar trecătorii erau atât de surprinși, unii nedumeriți, alții de-a dreptul bucuroși, încât se opreau și rugau fotografii ambulante să le facă poze alături de clasicii astfel marcați. Iată și pe fotografiile făcute de noi în acel 1 martie de pomină se vede măștișorul de la bustul lui Mihai Eminescu. Astfel împodobiți erau toți clasicii culturii românești.

Măștișorul este o valoare care ne veghează valorile. Să nu cumva să-l rătăcim în lumea asta consumistă. Ca nu cumva să ne pierdem – noi pe noi înșine.

Despre autor

SILVIA GROSSU, doctor în istorie, conferențiar universitar la catedra de comunicare a Universității de Stat din Republica Moldova, redactor coordonator al publicației "Courier de Moldavie", autoarea unui număr important de cărți de specialitate.

Mărțișorul nomad

■ Irina VARZĂ

Timpul trece repede, tradițiile și autenticitatea se păstrează tot mai greu. Cantitățile engros de chinezisme aglomerate pe târmurile străine reprimă ideea unui simbol tradițional. Viteza gândului nu ne lasă să conștientizăm schimbările. Nu e de mirare că ața alb-roșie se rupe până ajunge în noua casă a românilor.

Ion Cepreagă locuiește de peste zece ani în orașul italian Milano. Când era la școală, în România, se pregătea din timp pentru prima zi a primăverii. Pornea prin pădure și căuta cu frică ghiociei, știind că florile firave vor fi singura șansă pentru a face un cadou potrivit pentru acest eveniment. Atunci când îi găsea îi oferea cu sfială mamei, învățătoarei și colegelor. Nu reușește să păstreze această tradiție pentru că timpul trece de multe ori prea repede, anotimpurile se transformă în hibrizi și înflorirea ghiociei devine invizibilă în marea de asfalt în care trăiește. Anotimpurile marcate doar în calendar reamintesc temerile din copilărie, în care singura problemă era dacă simbolul primăverii a apărut sau nu, dacă va avea cum să ofere o speranță și o dovadă că iarna a trecut.

Laurențiu Horvat trăiește de peste douăzeci de ani în Florența. Pe vremea când locuia în România oferea cadou mărțișoare și ghiociei, semn că a ajuns primăvara. În orașul italian nu conștientizează trecerea anotimpurilor, poate pentru că nu urmează o ciclicitate a unui eveniment precum tradițiile sau poate pentru că venitul primăverii este marcat mai ales în rândul copiilor. Chiar și așa, atunci când un semn al primăverii îi apare în cale, nu ezită să îl ofere în dar unei femei. După două decenii petrecute departe de datini nu mai are nostalgie pentru mărțișoare, dar îi e dor de sărbătorile de iarnă petrecute în familie, împrejmuiți cu zăpadă de doi metri, urmând cu sfințenie tradițiile culinare.

Violeta Grițcan a locuit câțiva ani în Paris și de doi ani s-a mutat în Luxemburg. Când locuia pe tărâm românesc organiza diverse serate cu ocazia venirii noului anotimp. Lucra în învățământ și primea mărțișoare de la elevii ei, astfel încât la sfârșitul zilei devenea un olimpic plin de "medalii" în piept. Anotimpurile au trecut și în perioada în care a stat în Paris a organizat cinci ediții de "Mărțișor Party". În 2014, la petrecerea Mărțișorului, au participat

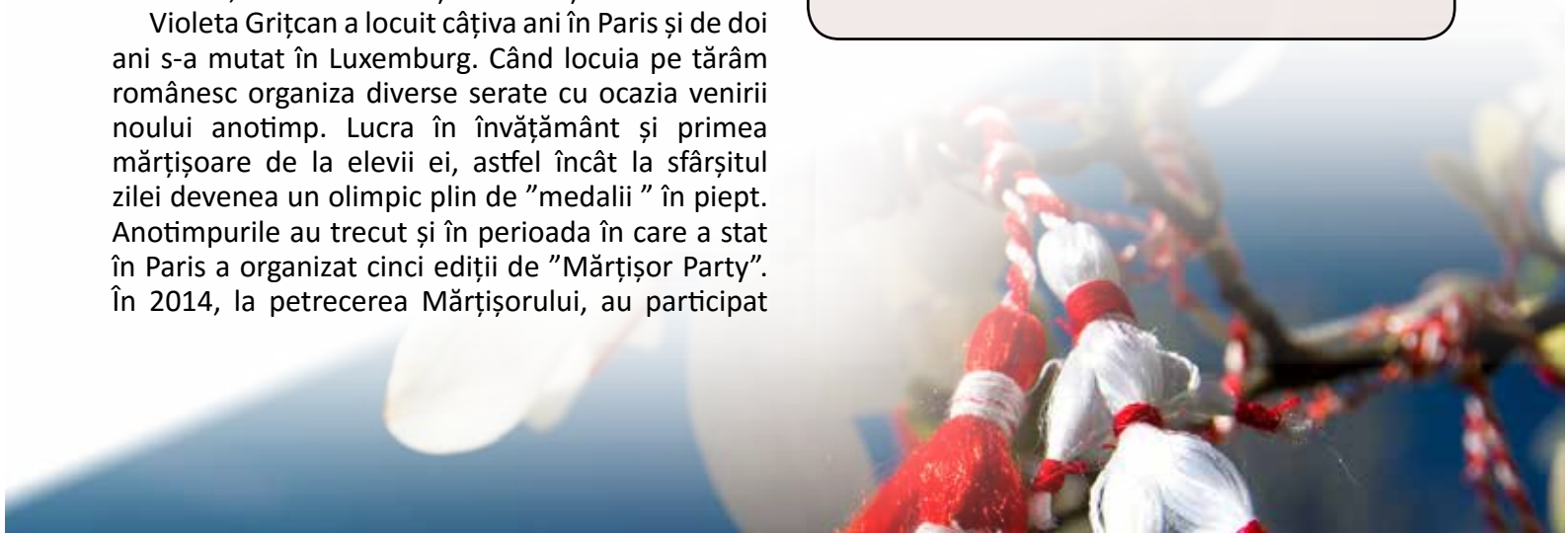
Cătălin Josan și formația Alex Calancea Band. Și cum mărțișorul este călător prin lume, de doi ani se organizează "Mărțișor Party Luxemburg", o întâlnire a românilor din Luxemburg, acompaniată de muzică, produse românești și evident... mărțișoare. "Pentru copii vom organiza sâmbătă, 27 februarie, un atelier teatral muzical despre confecționarea mărțișoarelor, vom cânta în limba română și vom avea un spectacol de marionete denumit simbolic Legenda Mărțișorului."

Și acum putem să ne întrebăm care este secretul păstrării tradițiilor, uneori chiar mai bine decât în unele orașe românești. Interviewata vine cu un răspuns sincer, din inimă, care ne pune pe gânduri: "Nu e nici un secret! Eu știu de unde vin și nu am plecat de acasă cu averi, doar ceea ce pot duce. Și acestea sunt și lucrurile pe care le transmit și copiilor mei: limba română, istoria și tradițiile care unesc românii de pe ambele maluri de Prut și de oriunde, și anume, ia românească, Mărțișorul, Paștele și Crăciunul. Restul sunt accesorii."

Un pas în spate, îndreaptă privirea înainte. Ce vezi? Primăvara vine acolo unde sădești o speranță. Acordă un moment în care să te bucuri de un nou început, prinde în piept două ore din viața unui artizan și acceptă că este nevoie doar de un mic ghiocel pentru venirea primăverii.

Despre autor

IRINA VARZĂ, absolventă a specializării Jurnalism din cadrul Universității Ovidius, promoția 2013, absolventă a secției design vestimentar din cadrul Centrului Cultural Theodor Burada, promoția 2008. În prezent, locuiește și lucrează în Milano, Italia. În timpul liber scrie, pictează și călătorește.

Un Mărțișor parizian

■ Dr. Ioana ATGER

Într-unul din anii petrecuți la Paris am avut o zi de 1 Martie foarte specială. Am început-o la miezul nopții, după ce m-am întors de la repetiția mea de teatru, cu confecționarea celor unsprezece șnururi de mărțișor cu ață albă și roșie (inclusiv pompoanele de la capete !) pentru cele zece fete din clasa lui David, plus învățătoarea. M-am îmbrăcat cu ia mea albă și m-am încins cu un brâu tricolor brodat, mi-am pus în traistă cartea cu "Amintirile din copilărie" ale lui Creangă, fotocopiile de colorat ale tabloului lui Matisse intitulat „Bluza românească”¹ și ale unei benzi desenate despre viața și sculptura lui Brâncuși și o punguță cu caise uscate. Am fost, deci, invitata clasei pentru a vorbi despre România și pentru a citi copiilor o poveste românească.

1 Martie, prima zi a calendarului roman, mi-a folosit drept introducere pentru a vorbi despre istoria comună a țărilor latine din Europa. În momentul în care mi se făceau complimente despre ie, David și-a scos pulovărul ca să-și arate și el ia brodată pe care o îmbrăcase dedesubt.

Am citit „Pupăza din tei” și am cântat împreună „Las c-am să te prind, moțato...”, după care am vorbit despre Brâncuși, despre atelierul din fața Centrului Pompidou și sculptura lui. „Cocoșul”, ne-a servit drept introducere pentru „Punguța cu doi bani”. În discuția cu copiii din clasă, învățătoarea a aflat, odată cu noi, că Charles are un bunic vietnamez, Sigrid, tatăl din Danemarca, Kenza - tata din Maroc, Florian, tată japonez, Damien, tată englez și mama croată...lucruri pe care copiii le-au povestit cu mândrie.

Așa au înțeles proverbul care spune că cel ce are două țări și vorbește două limbi e ca și cum ar avea două vieți.

Învățătoarea mi-a oferit o cutie de ciocolată drept mulțumire și a promis că va organiza o expoziție-ghicitoare cu fotocopia tabloului de Matisse, înconjurat de același tablou, colorat de către copii.

Fiul nostru, David, m-a îmbrățișat de două ori și mi-a mulțumit la plecare. Pe drumul spre casă, încărcată de emoțiile petrecute în mijlocul copiilor mă gândeam cât de mândră am fost de țara și de familia mea, senzație pe care am trăit-o cu o dublă intensitate tocmai în mijlocul străinilor...După ce-am intrat pe poartă, am găsit în cutia poștală mărțișorul de la tatăl meu, vorbele lui de dragoste și de mândrie față de mine, fata lui. M-am simțit și mai fericită.

E seară târzie, ploaia bate pe acoperiș și eu vă scriu aceste câteva rânduri în care îmi simțiți cu siguranță emoția și, poate împreună cu emoția, și siguranța în ceea ce fac și sunt.”

¹ "Bluza românească", un tablou de șevalet în acorduri de alb și roșu, inspirat de prietenia lui cu Theodor Pallady. O altă legendă spune că la o petrecere boemă a artiștilor a fost invitat și sculptorul Constantin Brâncuși, care nu s-a sfiit să vină în costum popular. Matisse avea să fie încântat de culorile și țesăturile românești, extrem de expresive. Pictorul francez este printre promotorii fauvismului, curent caracterizat prin violență și contrast cromatic:

Despre autor

DR.IOANA ATGER este absolventă a Facultății de medicină din București, psihiatru, șef de serviciu la Clinica Dupré, Sceaux, cu două doctorate, autoarea unor studii de specialitate și a cărți de mare succes: Cine ești tu, bebe?

Un dans cât o istorie: HORA

Georgeta ADAM

PRIVIRE GENERALĂ

- Gen: joc popular tradițional;
- Jucători: de la un număr mic, până la câteve zeci, sute;
- Vârsta jucătorilor: de la vârste mici, până la vârste înaintate;
- Durata: de la câteva minute până se termină melodia, cântecul;
- Locul de desfășurare: la câmp, în sat, la „locul de horă”.

Horă din Fundătura, Munții Vrancei

DESCRIERE

Hora este un dans tradițional românesc care strânge toată lumea într-un **cerc mare**. Dansul este acompaniat de instrumente muzicale precum țambalul, acordeonul, viola, vioara, saxofonul, clarinetul, trompeta, zongora sau naiul. Lucrările de etnografie vorbesc în termeni elogioși despre hora din Banat, din Transilvania, din Oltenia și din Moldova, care se deosebesc între ele, dar se și aseamănă prin ceea ce leagă sufletul românesc. Hora este elementul de legătură între cultul zeiței-mamă, existent în societățile matriarhale din vechime, și cultul solar reprezentat prin *forme circulare*, hora fiind ea însăși un *cerc viu*. Originea horei nu este cunoscută, dansul fiind transmis din generație în generație de câteva mii de ani. *Circularitatea* horei ne amintește de faptul că *cercul*, ca formulă cosmică, este un univers închis, că și în arte există forme circulare sau că masa vibrațiilor sunetului are aceeași formă.

STRATEGIE

Este un dans țăranesc care reunește într-un **cerc mare** întreaga adunare. Dansatorii se țin de mână, făcând pași *în diagonală* fie în față, fie în spate, totodată *învârtind cercul*, *în principiu în sensul acelor ceasului*. În forma clasică, fiecare dansator urmează o *succesiune de trei pași* în față și un pas în spate, stânga, dreapta.

Timp de horă

1. Joc mai min-dru de - cit, ho - ra Nu-i în ța-ra ni - mă-nui.

Doi pași î-na - in - te și doi î-na - poi Să ju-căm ho-ra ca la noi.

La la la la la la, la la la la la, la la la la la la la la,

Hora mare, partitură și versuri

La mijlocul secolului al XIX-lea noțiunea „horă”, cu sensul ei general, este înlocuită cu noțiunea „joc”. Jocul era organizat de un grup de flăcăi. Ei strângeau bani și angajau muzicanți. În zilele de sărbătoare jocul dura de obicei de dimineață până seara târziu.

Horă la Topalu, Dobrogea (1970)

Participanții cântau cu toții versurile fiind acompaniați de instrumentiști. În partea de nord-vest a țării, acțiunea de cântat în grup se numește chiar *horire*. Se dansează hora la nunți, la mari sărbători populare, dar și la petreceri de amploare mai mică (botezuri, aniversări etc.).

Faza 1. Venirea lăutarilor, care se așează în mijloc sau pe o scenă laterală;

Faza 2. Venirea fetelor, flăcăilor, adunarea spectatorilor; există și intrarea în horă liberă, sub forma unui șir de fete, flăcăi (ca spectacol) sau perechi, în spirală etc.

Faza 3. Invitarea fetelor la dans și, la începutul muzicii, prinderea de mâini;

Faza 4. Debutul horei: încercarea pașilor spre centrul horei, apoi înapoi, mișcând cercul horei în direcția acelor de ceasornic sau a soarelui;

Faza 5. Hora evoluează, se dezvoltă, prin „prinderea în horă” a altor perechi sau altor fete, flăcăi, femei, bărbați;

Faza 6. Desprinderea unor perechi care vor dansa în interiorul horei, dans în perechi, „polcă”; desprinderea unui flăcău care invită o fată la dans;

Faza 7. Variante: hora cu strigături, cu fluierături, hora în care cântă un interpret melodia care poate avea o anumită temă (de sărbătoare etc.)

Final: Când se oprește muzica; după câteva momente sau imediat, lăutarii încep altă melodie de horă și dansul continuă.

ISTORIC

Originile *horei* trebuie căutate la traci, la proto-daci. Numele dansului vine din grecescul *choros*, cuvânt pe care vechii eleni l-au preluat de la traci. În 1942, pe „Cetățuia” din satul Boldești de Jos, județul Neamț, în România, s-a descoperit o reprezentare din ceramică a unei hore formate

din 6 femei, aparținând Culturii Cucuteni (3700-2500 înainte de Hristos), ceea ce indică faptul că hora a apărut cu mai mult de 5000 de ani în urmă pe pământul vechii Dacii. Este o capodoperă a Culturii Cucuteni, denumită *Hora de la Frumușica*, formată dintr-un grup antropomorf de statuete feminine înălțuite în mișcările unei hore străvechi. Artistul anonim sugerează mișcarea, rotirea, ca într-o ceremonie sacră, destinată reînvierii naturii. Hora antică, acest dans ritualic, este o metaforă despre rotirea anotimpurilor în așteptarea soarelui, apei, belșugului roadelor pământului. Alte asemenea vase de ceramică care figurează *dansuri „magico-mitice în cerc, de tip horal”* sunt și cele de la *Drăgușani*, *Suceava* sau aceea de la *Berești, Vaslui*, descoperită într-o zonă din Moldova de Jos. Aceste artefacte vorbesc despre *hori sacre*, desfășurate „în sensul mișcării soarelui pe cer”, ridicarea mâinilor însemnând „preamărirea soarelui”, iar baterea pământului cu piciorul semnificând „invocarea fertilizării ogoarelor, a pometurilor și grădinilor” (vezi Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, p. 373). Același eminent folclorist comentează și „scenariul funerar al horei unchieșilor” de pe valea Gurghiului. Despre „Hora și cultul solar” sau despre simbolurile sale „cercul, roata și spirala” scrie pagini

Hora de la Frumușica, România, Cultura Cucuteni.

inspirate același mare folclorist român: „Cercul simplu a fost și a rămas figurat plastic prin *horă*, iar cercul complexat a fost și a rămas figurat plastic prin roată și spirală (centrifugă sau centripetă)”.

Strigăturile de la horă, am spune comenzi de joc versificate, având două, patru, șase sau, mai rar, opt versuri, auzite și astăzi, păstrează legătura dintre *soare* și *joc*: „Bate hora din picioare/ să răsară iarăși soare;/ bate hora tot pe loc/ să răsară busuioc; / să răsară leuștean, / bateți pe nerăsuflăte, / pentru belșug în bucate.” (op. cit., p. 373).

Calendarul ritualic în formă de *cerc* din cetatea Sarmizegetusei (vechea capitală a Daciei în vremea războaielor daco-romane din secolele I-II e.n.) ar putea fi tot un asemenea simbol.

Prima menționare a horei din epoca modernă datează din secolul al XVII-lea și se datorează lui *Martin Opitz de Roberfeld* (1597-1639), considerat „părintele și restauratorul poeziei germane”. În 1622, acesta era profesor la gimnaziul din Alba-Iulia și a cunoscut bine realitățile românești, ceramica, portul și limba celor mai vechi locuitori ai Transilvaniei. În poemul său *Zlatna oder von de Ruhe des Gemüthes* a scris cu multă căldură despre români și a descris hora românească. Dintre cărturarii autohtoni,

Hora din Transilvania, Prundul Bârgăului

primul care a scris despre horă a fost eruditul umanist *Dimitrie Cantemir* (1673-1723), în cartea sa *Descriptio Moldaviae* (1717), în care sunt pomeniți și lăutarii. Hora este descrisă și în cartea lui Franz-Josef Sulzer *Geschichte des transalpinischen Dacien* (Istoria Daciei transalpine), Viena, 1781-1792. În monografia *Banatul de la origini până acum* (1774), *Johan Jakob Ehrler*, revizor austriac imperial

în Banat, comenta și el, cu vizibil interes, jocul în *cerc* al horei. În secolul 19 „primăvara popoarelor” încurajează studiul culturilor naționale. Doi ani după mișcările revoluționare din 1848, Anton Pann scrie unsprezece melodii în ritm de horă în *Spitalul amorului* (sau *Cântătorul dorului*). Muzicologul maghiar Béla Bartók publică în 1918 *Dansuri populare românești și Muzica populară românească din Maramureș*.

HORA ȘI REFLEXELE EI CULTURALE

Hora a lăsat urme durabile în onomastică, în literatura și arta plastică română. De pildă, numele de *Horea*, sub care este cunoscut conducătorul răscoalei antifeudale din 1784 din Transilvania, care a fost tras pe roată la Alba Iulia în 1785, este un apelativ ce își are originea în aceeași „horă” la care Nicola Urs cânta din fluier moșilor din Albac. Răscoala lui Horea este asemuită în cântecele din epocă unui foc aprins în jurul căruia se învâрте hora celor trei căpitani (Horea, Cloșca și Crișan): „Trage hora ca să joc/ La lumina celui foc”. Bardul de la Mircești, *Vasile Alecsandri* (1818-1890), a scris celebra *Horă a Unirii*, despre care Mihai Eminescu scria că este „cea mai frumoasă horă a neamului românesc”.

Versurile sale au fost puse pe muzică de compozitorul Alexandru Flechtenmacher și s-a cântat și jucat în marile piețe din București și Iași cu ocazia urcării pe tron a domnitorului *Alexandru Ioan Cuza* (1859-1866). Din acest moment, hora a devenit simbolul înfrățirii tuturor românilor. La 24 ianuarie 1859, cântecul și dansul s-au contopit în ritmul aceleiași simțiri: „Hai să dăm mână cu mână/ Cei cu inima română,/ Să-nvârtim hora frăției/ Pe pământul României”. Hora, conform opiniei lui Romulus Vulcănescu, reprezintă la români o *dominantă culturală*. Studiind polivalența horei în coregrafia populară românească, folcloristul C. T. Niculescu-Varone a identificat 5332 de jocuri cu numele de *horă*.

George Coșbuc în poemul „Nunta Zamfirei” traspune hora în versuri memorabile care sugerează chiar ritmul horei: „Trei pași la stânga linișor/ Și alți trei pași la dreapta lor:/ Se prind de mâini și se desprind/ Se-adună-n cerc și iar se ntind/ Și bat pământul tropotind/ În tact ușor”. Romancierul Liviu Rebreanu în romanele *Ion* și *Ciuleandra* descrie horele satelor din Ardeal. Ion Creangă, genialul povestitor român din Moldova nu uită în *Amintiri din copilărie* horele din Humulești:

Theodor Aman, Hora Unirii de la Craiova

„Dragi-mi erau șezătorile, clăcile și horile și toate petrecerile din sat, la care luam parte cu cea mai mare însuflețire”.

Peste Carpați, în Cetatea Băniei, pictorul Theodor Aman surprinde prin arta culorii minunatele hore țărănești în celebra pânză *Hora de la Aninoasa*.

Hora românească este poate cel mai vechi joc cunoscut și atestat istoric din antichitate care ar merita să intre în patrimoniul imaterial al umanității. În ianuarie 2016 dansul românesc „Feciorescul de Ticuș” (denumit de UNESCO *Land's dance*) a intrat în patrimoniul imaterial al umanității în care se mai află ritualul *Călușului* (2005), *Doina* (2009), *ceramica de Horezu* (2012) și obiceiul *colindatului de ceată bărbătească în România și Republica Moldova* (2013).

VARIANTE:

Hora face parte din categoria dansurilor de colectivitate, în care s-a reflectat energia emoțională a comunității: „Hora”, „Sârba”, „Bătuta”, „Brâul”, „Învârtita”, „Trei lemne” etc. Hora are două forme arhaice esențiale: a) *hora închisă, de tipul cercului* și b) *hora deschisă, de tipul spiralei*. Prima se joacă la toate ocaziile rituale, ceremoniale și festive, pe când cea de-a doua doar ritual și ceremonial. Folcloriștii români subliniază că inițial hora era un simbol și un joc *religios*, exprimând o experiență mitologică telurică. Bătaia apăsată a pământului cu piciorul nu era doar un procedeu euritmice de tehnică coregrafică, ci unul magic de contact cu divinitatea supremă a pământului. Pentru dansatorii de azi această semnificație s-a pierdut, dar tehnica coregrafică a rămas. Actualmente hora are numeroase variante. Reținem aici doar câteva:

- *bătuta* (cu măsură de 2/4, executate cu mișcări

rapide, îndeosebi de bărbați);

- *horele libere* – jucate de bărbați și femei, unde participanții formează un cerc sau un semicerc, ținându-se de mâini;

- *hora de „ostropăț”* – sunt dansuri de ritual nupțial, folosind în ritm măsura de 7/16 sau 3/8, se dansează în ritm rapid, individual, cu un obiect de zestre în mâini care trebuie „jucat”, adică prezentat în fața nuntașilor;

- *hora miresei sau nuneasca*, joc țărănesc din Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova. Se joacă numai la nunți și la mireasă acasă, înainte de a pleca la casa mirelui. Jocul e început de nuni, cu ginerile și mireasa între ei, lângă care se prind apoi toți nuntașii. Hora se joacă cu un pas lateral făcut la dreapta și altul la stânga. Urmează trei pași la dreapta, apoi cinci pași la stânga și două bătăi cu piciorul la pământ. La țară acest joc ține

Joc țărănesc din România

până când un *colăcer* sau *vornicel* „cinstește” pe toți nuntașii, afară de fete, dintr-o ploscă plină cu vin, pirogravată și împodobită cu flori și cu panglici tricolore românești.

- de „*hora-mare*” – măsură de 6/8 sau 3/8, cu mișcări moderate, lente, în cerc, participanții ținându-se de mâini, îndoite din coate și ridicate la nivelul umerilor.

În epoca feudală s-a răspândit la moldoveni așa-numitul „Joc țărănesc”, care a fost apoi preluat și de nobilime, transformându-se în „Joc popular” – dans popular. Însă la începutul secolului al XIX-lea, „hora” nu era numai un simplu dans, cuvântul capătă o nouă conotație însemnând și un fel de serbare, festivitate cu specific popular („Hora satului”).

Hora poate fi numită conform locului de unde provine – „Hora de la Orhei” sau poate purta numele persoanei sau a evenimentului, în cinstea căroră este interpretată – „Hora miresei”, „Hora Ilenutei”, „Hora nunții” etc. Câteodată cuvântul „hora” se omite, iar dansul se numește pur și simplu „Nuneasca” (adică dansul nașilor), „Florica” etc. În zona Năsăudului, ca și în alte părți ale Transilvaniei, hora nu este reprezentată numai prin dansul propriu-zis, ci este o petrecere țărănească la care se dansează și alte jocuri populare. Ea desemnează de fapt și locul de desfășurare a manifestării.

Horă din Dobrogea dansată la Chișinău

Elemente de matematică în jocul „Hora”:

- număratoarea;
- coordonarea sistemului;
- succesiunea de pași de dans 1,2,3, stânga/dreapta sau înainte și înapoi (forma clasică);
- 1,1 pași dreapta/stânga, 3 pași dreapta,

5 pași stânga, 2 bătăi în pământ (*Nuneasca*).

- geometrie
- cercul viu, uman, în mișcare, care simbolizează o formă cosmică (soarele), viața;
- roata, spirala, șirul, linia.

Referințe și linkuri

****Dicționar de termeni literari*, Editura Academiei, București, 1976, p. 203.

Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei, București, 1985.

Lucian Predescu, *Enciclopedia României Cugetarea*, Editura Saeculum I.O., Editura Vestala, București, 1999.

Foto: Hore din Dobrogea: Aurelia Lăpușan; Hore din Vrancea: Silvia Vrînceanu.

On line:

http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Theodor_Aman

<http://clasate.cimec.ro/Poza.asp?tit=Pictura--Aman-Theodor--Hora-unirii-la-Craiova&k=C5AB940805C243178265396>

2E2835646

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Theodor_Aman_-_Hora_Unirii_la_Craiova.jpg

<http://www.bistritaculturala.ro/stire.php?id=39>

https://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_dansuri_populare_rom%C3%A2ne%C8%99ti

<http://www.juniisibiului.ro/>

http://www.infotravelromania.ro/fotografii_traditiromanesti.html

Youtube:

<https://www.youtube.com/watch?v=oVrVjYJKSc> Floarea Calotă: *Haida, haida, frățioare!* Despite the interpreter and the song (as well as the clothes of most dancers) being from Teleorman-Wallachia (near Bucharest) there are costumes from several historical provinces in this hora.

Despre autor

GEORGETA ADAM este eseistă, critic și istoric literar, ziaristă.

A absolvit Facultatea de Limba și Literatura Română a Universității București (1970). Doctor în filologie, cu distincția „Magna cum laude”, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu (2008), cu teza Structuri ale imaginarului liric în reprezentări feminine contemporane. Realizator de emisiuni la Societatea Română de Radiodifuziune București (1972-2004), membru al CNA (1994-1996).

Bibliografie: *Bat clopotele pentru Basarabia* (în colab. cu Ioan Adam), Editura Eminescu, București, 1995; *China, început de dragoste*, Editura Adam, București, 1995; *Proba exilului* (în colab. cu Ioan Adam), Editura Viitorul Românesc, București, 2002; *Clepsidra cu mărturie* (Proba exilului, II), Editura Adam, București, 2003; *Paradisul infernal* (Proba exilului, III), Editura Adam, București, 2004; *Inițiere în radio. Curs universitar*, Editura Fundației România de Măine, București, 2008, *Imaginarul liric feminin. O secțiune de aur*, Editura Niculescu, București, 2010.

70 de ani de la exodul armenilor peste mare

■ Vartan ARACHELIAN

Probabil că am fost și voi rămâne un nostalgic al României Mari. Când lumea românească tocmai începuse să se așeze în rosturile modernității europene, s-au ridicat norii războiului pe cerul Europei. Primele semne ale evacuării grădinii Maicii Domnului, cum îi rămăsese, în memorie, din tinerețe, Sfântului părinte Ioan Paul al II-lea, țara noastră, aveau să fie evreii. Primii plecați spre Palestina, aveau să fie în 1938, odată cu instaurarea dictaturii regale. Doi ani mai târziu avea să vină schimbul de populație pricinuit de cedarea Cadrilaterului; plecau bulgarii la schimb cu românii. Apoi Hitler sună goarna adunării nemților de pretutindeni pentru a statornici milenarul Deutschland, Deutschland uber alles. Armenii, romanahaii, vor începe exodul lor cu un prim lot în 1946. După un deceniu îi vor urma și turcii - nu doar cei din Ada Kaleh, dar și din Dobrogea. Cu fiecare plecare, se spune, se moare puțin. Așa a fost calendarul despărțirilor... Articolul de față e despre odiseea armenilor din România. Constanța avea, după București, cea mai mare comunitate. Venirea sovieticilor, ocupația lor militar-ideologică părea că avantajează pe armeni. Chiar de două ori. Odată că una dintre cele 16 republici unionale era RSS Armeană, un colț de pământ muntos, ceva mai mare decât Dobrogea; atâta mai rămăsese din vechiul regat armean. Al doilea avantaj, unul ideologic, era faptul că din mâna de comuniști ilegaliști, o bună parte, arestați și condamnați sub Antonescu, erau chiar armeni. Și în URSS, deși reprezentau puțin mai mult de un procent din populație, străluceau în serviciile secrete, ca și în diplomatie. Pe Front, armenii, în plus, dăduseră, raportați la numărul de locuitori. și cei mai mulți eroi ai URSS, generali și mareșali. Unii dintre ei vor trece prin Constanța, alții vor ocupa funcții importante atât la ambasadă, cât și la Consulatul din Constanța. Dar asta nu avea să ierte faptul că în războiul anti-sovietic tineri armeni au luptat în armata română și au murit pe Front - cum e deja cunoscut cazul marelui om de teatru, constănțean prin naștere, Haig Acterian - sau au căzut prizonieri în Rusia, iar alții, mai în vârstă, s-au aflat în fruntea mișcării naționaliste armenie sau române. Toți vor înfunda pușcăriile. Iar unii dintre ei, imediat după ridicarea lui Antonescu, vor fi imediat arestați și trimiși în Siberia.

Cauza armeană nu e însă uitată. La un mare miting, armenii din Constanța trimit „întruniri de la Potsdam” o telegramă prin care cer alipirea teritoriilor armenie înstrăinate la URSS. Tot aici, la Constanța, în 1947, de 24 aprilie, e comemorat genocidul armean, la fel ca în întreaga lume. Prezenți la miting urmașii celor uciși au votat o moțiune adresată Congresului Național Armean din New York, cerându-i acestuia să solicite Organizației Națiunilor Unite măsura de retrocedare a teritoriilor istorice ale Armeniei! La început, căci așa era ucazul de la Kremlin, la cauza armeană aveau să se alinieze și comuniștii armeni. În fruntea lor, ilegaliști. Nu știu cât bine au făcut ei conaționalilor, inducându-le iluzia privind viața în Armenia Sovietică. În iulie 1945, zece dintre ei pleacă în Armenia Sovietică, unde vizitează și Ecimiadzin, această Romă a Bisericii Apostolice Armene. Reîntorși în țară, la Teatrul Sovietic (fost Tranulis, apoi Fantasio) are loc un miting organizat de către Frontul Armeniei. Mesia Hacerian, Mușeh Măgărdician, Hovanes Airagian și Dicran Cricorian vor vorbi cu acest prilej despre cele văzute în cele 28 de zile ale voiajului pe ruta făcută cu avionul București - Odessa - Rostov pe Don - Suhumi - Tbilisi - Erevan. „Minunile” descoperite cu acest prilej le vom afla și din suita de note de călătorie publicate în *Cuget Liber*. Impresiile erau excepționale, iar credibilitatea martorilor nu era pusă la îndoială. După un prim lot din august 1946, un al doilea cu 1.020 de armeni din România se va imbarca în portul Constanța la 21 iunie 1948. Ei dădeau astfel crezare asigurărilor primite, dar și nevoii de a trăi în patria străbunilor. Pentru că altfel nu se poate explica cum de a fost posibil ca din lumea întreagă, incluzând aici SUA, Franța, Iran, Siria, Liban, același drum să-l fi urmat alte mii de familii printre care multe cu o situație materială excepțională, unii dintre ei luând în această odisee și instalațiile fabricilor pe care le dețineau!

O MINCIUNĂ: POBEDA

...Am fost și eu la plecarea vaporului „Pobeda” din fața Gării Maritime. Am aflat, cu ocazia unei documentări în sala de periodice a Bibliotecii Academiei, că se întâmpla pe 2 august 1946. Era mai puțină agitație decât în filmele de epocă,

atunci când este turnată scena de adio din fața pasarelei pe care urcă eroii filmului ce călătoresc pe mare. Probabil că în Occident încă mai erau în vogă astfel de deplasări. Nici nu îmi amintesc cum ne-am luat rămas-bun la granița care despărțea țărmul românesc de „pământul” sovietic. Tata mi-a spus atunci că vaporul care arbora steagul roșu cu însemnele fioroase, secera și ciocanul, fusese până mai ieri „pământ românesc”, luat cu forța de Marele frate. Nu mai țin minte care-i fusese numele la botez; cred că purtase numele unei regine a României, dacă nu chiar al unui ținut redevenit iar sovietic (Basarabia), luat și el cu forța de același vecin lacom. Cu ani în urmă, documentându-mă pentru un colocviu prilejuit de o aniversare a ziarului *Cuget Liber* din Constanța, am găsit câteva reportaje despre adunările armenesti premergătoare acestei plecări. Mersesem și eu la una din ele. Probabil că era chiar aceea când a avut loc „vizita reprezentanților guvernului armean la Constanța”. Colecția ziarului mi-a îmborsărit memoria. Citez din știrea respectivă: „În ziua de 12 iunie au sosit la Constanța, venind din București, d-nii B. Ciarcian și Kurken Muradian, împuterniciții guvernului Armeniei Sovietice pentru organizarea repatrierii din România. (...) Populația armeană din Constanța a făcut înalților oaspeți o caldă și entuziastă primire. Întregul tineret era prezent pe peronul gării în clipa sosirii trenului care aducea pe delegații Armeniei Sovietice. Sub ploaia buchetelor de flori, în nesfârșite urale, oaspeții au coborât pe peron fiind întâmpinați de conducătorii Frontului Armeniei și de ceilalți fruntași ai coloniei din localitate.” Liderii Frontului Armeniei se deplasaseră și ei la Constanța pentru a convinge cât mai mulți armeni să ia drumul patriei pierdute și, iată, regăsite grație Marelui Frate: «Ținând seama de situația grea a armenilor din străinătate, situație care s-a înrăutățit în urma celui de-al Doilea Război Mondial, Guvernul Uniunii Sovietice a aprobat repatrierea lor în Uniunea Sovietică. Această aprobare dovedește încă odată grija deosebită pe care o poartă poporul armean guvernul sovietic, Partidul Bolșevic, Stalin». De ce se preocupa Stalin de soarta armenilor? După reprimarea avântului comunității evreiești din URSS, de solidarizare cu evreimea mondială, Stalin se grăbea să lichideze diaspora armeană pentru a monopoliza cauza ei în interesul expansiunii sovietice. (Într-o carte publicată împreună cu soții Aurelia și Ștefan Lăpușan dedicată istoriei ziarului *Cuget liber*, am scos din uitare reportaje privind numeroasele și zgomotoasele mitinguri organizate imediat după război de către Frontul Armeniei

pentru revendicarea teritoriilor armenesti ocupate de Turcia.)

UNDE VISELE DEVIN COȘMAR

Reîntorși după o călătorie aventuroasă cu avionul, via Crimeea, cei norocoși să vadă Patria aveau să se perinde prin țară înfățișând în culori mincinoase cele văzute, încât până și familia mea, pe care cu timpul aveam s-o cunosc ca fiind foarte sceptică în fața promisiunilor, înclina să facă acest pas. Șefii comunității erau credibili; fuseseră doar în prospecție în Armenia Sovietică și se jurau că ce văzuseră, nu doar tuful caselor era „roz”, ci și viața. Eram extaziați că totul este în armeneste, că străzile poartă nume în ian, că se vorbește și se înjură în limba maternă, că până și filmele, nu doar celebrul Radio Erevan, sunt vorbite hairien. Adică în limba maternă. Drept pildă ne-a fost proiectat și un film. La Cinema Regal. Un film istoric, în care se vorbea așa, se trăia, se iubea și se murea în limba noastră. Eram încântat de perspectiva care ni se deschidea. Nu voi mai fi apostrofă, cum mi se întâmplase după Război de câteva ori, în vremea foamei, când țineam locul noaptea la coada de la pâinea cartelată, dar care nu ajungea pentru toate rațiile, că ce treabă avem cu pâinea locului, când locul nostru e aiurea, să ne ducem la Erzerum, că acolo e dreptul nostru la pâinea cea de toate zilele. Erzerum! (Nu știam nici eu, nu știau nici cei care apostrofau cu năduful sărăntocului, că orașul devenise de mult turcesc!) Deși nu eram părtaş la conciliabulele familiei, eram sigur că părinții mei înclinau să dea crezare acestei oportunități. Numai bunica, mama tatălui meu, s-a opus afirmând că noi nu ne mișcăm de aici fiindcă suntem „talpa Dobrogei.” Dar să lăsăm deoparte amintirile personale, pentru a face loc tribulațiilor repatriților. Inițiativa aceasta era o prioritate statutară a Frontului Armeniei. Cum mai toți eram urmașii supraviețuitorilor masacrelor otomane, majoritatea se afla în România cu statut provizoriu, de apatrizi, existența unei Armenii, fie ea și bolșevizată, era o destinație naturală.

CUM E APA? RECE GHEAȚĂ!

Nu poate fi pusă la îndoială, deci, dorința firească a armenilor care s-au trecut pe liste pentru repatriere. Responsabilitatea consecințelor existențiale însă aparține celor care le-au spus altceva despre cele văzute în Armenia Sovietică. Vina morală le aparține, cu atât mai mult cu cât nici unul dintre propagandiștii acestui exod, cu o singură excepție, nu s-a pus în fruntea celor aproximativ trei

mii de repatriați. De ce fostul vas românesc, acum sub pavilion sovietic, făcea cărașia cu armenii din România, și nu motonava „Transilvania”, nu e un secret greu de deconspirat. Echipajul românesc, dacă ar fi fost martor la ce urma să li se întâmple rudelor noastre din primul lot ajunse în apele sovietice, ar fi dat sfoară-n țară și farsa ar fi fost repede devoalată. Așa se face că vasul „Transilvania”, care ne rămăsese, scăpând de rechiziție sovietică, pentru că războiul îl prinsese în apele turcești, unde avea să fie reținut pe toată durata beligeranței, opera acum în altă zonă, în Mediterana. Dar tot cu pasageri armeni.

În septembrie, așadar la numai câteva săptămâni după plecarea primului lot, săptămânalul armenesc de la București, Bahag, îi informa pe cei care mai credeau în gogoșile publicației Frontului că au sosit primele scrisori de la repatriații din România. Acest Rică... Venturian a dat cu banu’ și a conchis că „autorii scrisorilor subliniază îndeosebi abundența alimentelor și prețurile accesibile oricui. Locuințele în care sunt găzduiți sunt foarte confortabile, iar tratamentul autorităților este mai presus de orice elogii.” Dar nu din fițuica asta se informau cei rămași acasă! Mai fiecare familie plecată stabilise cu cei rămași un cod de comunicare asupra esențialului existențial. Familia mea avea în minte cum că, dacă ai noștri vor scrie că apa e rece, e în regulă, e încă suportabil. Și vor dubla știrea de bine cu fotografii cu ei stând în picioare. Prima veste era că apa e atât de rece că nu se poate bea, iar în fotografie ei nu erau nici măcar pe scaun, ci culcați pe burtă!

UNDE SE AFLĂ GRANIȚA DINTRE BINE ȘI RĂU

Distanța dintre cele promise și realitatea care-i aștepta avea să fie colosală, iar șocul va fi simțit chiar

înainte ca vaporul să arunce ancora în portul Batumi. De unde la Constanța, pe punte, fuseseră fitirisiți cu un balșoi protocol, cu discursuri ale consulului sovietic, cu muzică de fanfară etc., înainte ca vaporul să acosteze la Batumi, aveau să urce la bord grănicerii sovietici, însoțiți, probabil, și de alte „unelte” de ale lui Beria. Toate proviziile aveau să fie aruncate peste bord din motive, chipurile, preventive. Mai târziu aveau să-și dea seama nou-veniții că, într-adevăr, era vorba de o măsură preventivă, dar nu de igienă; ea era aplicată cetățenilor sovietici care nu trebuiau să vadă puii fripiți și franzela albă românească. După o ședere îndelungată la Batumi, cu chiu cu vai aveau să se pornească în coloană spre Erevan. Aici alte promisiuni aveau să se dovedească mincinoase. Iar cei care aveau să-și exprime cu glas tare nemulțumirea vor fi transferați în Siberia. În Gulag. Dar asta e altă poveste. Și totuși, exodul armenilor e o dilemă dureroasă: unde e granița dintre bine și rău în cazul armenității? Desigur, națiunii armene, un popor decimat de o istorie vrăjmașă, i-a priit recuperarea unui sfert din armenii risipiți în lume pe care, altfel, îi aștepta naturalizarea în țările în care trăiau. Cu acest spor modest de populație, Republica spera să poată depăși proiectul lui Stalin de a reduce nivelul de reprezentare administrativă la una de regiune autonomă. Sau mutarea puținilor armeni spre Răsărit, pe pământuri nedeștelenite. Într-o astfel de perspectivă republica de azi ar fi fost o improbabilitate. Prețul dezrădăcinării sutelor de mii de armeni din diaspora însă a fost împovăraător, imposibil de evaluat vreodată...

Din perspectiva Istoriei, viețile lor personale devin astfel obolul depus la fondarea Armeniei independente de azi. Întărind dovada mitului sacrificial la înălțarea oricărui edificiu durabil.

Despre autor

VARTAN ARACHELIAN. Născut la Constanța, la 21 octombrie 1936, reputat publicist de televiziune. Membru al Uniunii Cineaștilor din România (1981) și al Uniunii Scriitorilor (1980). A publicat peste 25 de volume printre care „Aventurile originalității” (Editura Tineretului, 1967), „Cum învățăm să trăim” (Editura Politică, 1968), „Vorbește-mi de dragoste” (Editura Eminescu, 1970), „Toamna pătimirii noastre” și „Duminică după infern” (Editura Eminescu în 1979 și, respectiv, 1981), „Mărturisiri-Convorbiri cu Corneliu Coposu” (Editura Anastasia, 1991 și o a doua ediție la Editura Humanitas, 1996, a treia ediție în 2014 la Fundația Alianța Civică), „Cuvântul care zidește” (Editura Roza Vânturilor, 1992), „Revoluția și personajele sale” (Editura Nemira, 1998), „Măștile puterii” (Editura Ex-Ponto), „Noaptea bastarzilor”, Siruni - odiseea unui proscris, Editura Niculescu, 2011, Numele și umbra, Editura RAO, 2011, Noi și fantomele istoriei, „Chestiunea armeană” în arhivele diplomatice române din Turcia, Editura Ararat, 2014, Un sfert de veac de la Revoluția română, O istorie subiectivă, Editura Polirom.

A umbla cu iordane

■ Ioan ADAM

Cât de mult influențează o simplă desinență migrația sensurilor unui cuvânt se poate constata urmărind dubletul expresiilor **a umbla cu Iordanul** și **a umbla cu iordane**.

A umbla cu Iordanul sau, cum se mai zicea încă pe la începutul veacului trecut, **a ura cu Iordanul**, indică o veche ceremonie religioasă petrecută în ziua de Bobotează, deci în 6 ianuarie, când preoții sfințesc apa și apoi stropesc credincioșii cu agheasmă, slujindu-se pentru asta de un **mătăuz**, adică de un mănunchi de busuioc. Gestul lor îl repetă pe acela al Sfântului Ioan Botezătorul, cel care l-a botezat pe Iisus Hristos în apele Iordanului. Acest ritual inițiativ – prima dintre sfintele taine ale bisericii – este descris cu un fior aparte în **Evangelia după Luca** (3/21-22), singurul dintre evangheliști care duce genealogia lui Iisus până la Adam, sugerând prin aceasta, conform opiniei lui Bartolomeu Valeriu Anania, că Hristos aparține nu doar „poporului ales”, evreii, ci omenirii întregi. Îmbrăcat în haină din păr de cămilă, strâns la brâu cu o cingătoare de piele și hrănindu-se doar cu lăcuste și miere, aprigul Ioan creștina mulțimile din ținutul Iordanului, propovăduind sosirea Celui mai tare decât el, care va boteza nu cu apă, ci cu Duh Sfânt și cu foc.

Obiceiul este vechi și la români, popor creștin încă din faza etnogenezei, căci atât cronicile, cât și folclorul îl atestă de mult timp. **Letopisețul** lui Ion Neculce evocă un episod din

timpul prizonieratului polonez al mitropolitului Dosoftei: „După ce l-au dus la Jolfa, îl pune craiul Sobețchie de s-îmbrăca cu hainele cele scumpe și odoarele mitropoliei țărâi noastre, de făce leturghii la dzile mari și **iordan** la Boboteadză, dup-obiceiul țărâi noastre, de să mira craiul și toți domnii leșești și lăuda de frumoasă țărămonia ce are beserica țărâi noastre.”¹ În secolul al XVIII-lea cuvântul își pierduse prin urmare valoarea de nume propriu și devenise substantiv comun. Fantezia lingvistică a neamului, excelent slujită de flexibilitatea limbii, a născut cuvinte derivate, unele cu înțelesuri binișor diferite. Exista, de pildă, verbul **a iordăni**, deci a stropi cu apă sfințită și purificatoare, acțiune amintită într-un cântec publicat de Artur Gorovei în revista **Șezătoarea**: „Se scâldea, **se iordănea**/ Și-n bun mir se miruia.”

Verbul cu pricina mai avea însă și sensul de „a petrece”, în celebrul chestionar al lui Hasdeu menționându-se faptul că în ziua de Sfântul Ioan Botezătorul „femeile **se iordănesc**, adică mănâncă și beau”. În **Sărbătorile la români**, studiu etnografic de Simeon Florea Marian, sunt menționați **iordanitorii**, adică flăcăii care colindau cu iordanul în noaptea de 6 spre 7 ianuarie. Cu acel prilej se petreceau tot felul de întâmplări bufe, marcate de un umor popular gros (popii erau duși la râu și „botezați”, fetelor li se arunca în cap apă rece din ciuturi etc.). Mirenii, povestește același

¹ *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. cit., p. 316.

folclorist, se amuzau imitând ritualul preoțesc: „Unul dintre ei, și anume capul, care pe unele locuri poartă numele de **popă**, duce căldărușa cu **agheasmă**, adică cu apă sfințită, în care-și strâng banii, iar ajutoarele căpeteniei poartă unul **pământuful** sau **motocolul** de busuioc cu care **iordănesc** pe oameni și un altul – mai mulți chiar, dacă satul este mare – poartă o țepușă de lemn, pe care au a strânge carne.”² „Iordanitul” exercita, pare-se, o deosebită atracție și asupra celor de vârsta a treia, Iordache Golescu amintind în **Condica...** lui că „în ziua Sfântului Ioan Botezătorul, obișnuiesc babele de stropesc c-un pământuf pe oameni, închipuind botezul Sfântului Ioan, care aceasta se obișnuia și la curtea domnească asupra domnului de către vel armaș, pentru care ia și daruri. Aceasta se numește «iordanit».”³ Cu timpul, și simpla bătaie cu bulgări de zăpadă a ajuns să însemne tot o „iordanire”.

De la această coborâre a sacralului în profan să se tragă oare expresia **a umbla cu iordane**, care se traduce prin „a spune vorbe goale”, „a se ține de lucruri neserioase”? Îndrăznesc să avansez un alt punct de vedere. Pentru asta ar trebui să coborâm în timp până în epoca **bogomililor**. Aceștia formau

² Simeon Florea Marian, *Sărbătorile la români*, 1, *Cărnilegile*, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, București, 1898, p. 225.

³ Iordache Golescu, *Condica limbii rumânești*, apud *Dicționarul Limbii Române*, tomul II, partea I, F-I, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1934, p. 883-884.

o sectă creștină dualistă ce susținea că lumea e guvernată de două principii, unul al Binelui și altul al Răului: **Dumnezeu** și **Satanail**, cel din urmă fiind ziditorul lumii și stăpânul trupului omenesc. Secta a apărut în secolul al X-lea în Bulgaria și s-a răspândit apoi în toate țările balcanice, în Rusia și în alte părți. (Idei similare cu ale bogomililor aveau catharii din Germania, albigenzii din Franța, patarinii din Italia, împotriva cărora papii și regii au inițiat cruciade sângeroase.) „Doctrinarul” sectei a fost preotul bulgar Ieremia Bogomil, un fel de protestant *avant la lettre*, care preconiza o religie austeră a săracilor, în contrast cu fastul arhieresc. Bogomilii tăgăduiau cultul sfinților, al moaștelor și al icoanelor, disprețuiau serviciul bisericesc și liturghia, căreia îi mai ziceau, în derândere, *mnogoglagolenie*, adică palavre, vorbărie goală. Secta refuza cuminerea, contesta cultul crucii (aceasta fiind considerată unealta cu care diavolul l-a torturat pe Mântuitor) și, ceea ce ne interesează în mod deosebit, contesta botezul cu apă, apa fiind în ochii lor opera Satanei.⁴ Dacă ne amintim că evanghelistul Luca credea că Iisus nu va boteza cu apă, ci cu **foc** (element în mare

stimă la bogomili), vedem că bogomilismul avea și unele temeuri biblice.

Soarta bogomililor a fost tristă. În anul 1111, împăratul bizantin Alexe Comnenul i-a ars pe rug, la Constantinopole, pe medicul Vasile, conducătorul sectei și pe cei 12 apostoli ai săi. În Serbia, jupanul Ștefan Nemanja îi imită exemplul. Nici în Bulgaria, bogomilii, cărora li se mai spunea și **pavlichieni**, n-au dus-o mai bine. Țarii Boril (în 1211) și Alexandru (în 1350) i-au prigonit fără milă și i-ar fi șters de pe fața pământului dacă țara n-ar fi căzut sub jugul turcilor. Sub otomani, mai toleranți în chestiuni religioase decât ghiaurii, bogomilii au rezistat prin părțile Vidinului și Nicopolelui până spre sfârșitul secolului al XVII-lea. În 1688, după o răscoală antiturcească, „pavlichienii” din Ciprovă fug în Țara Românească, unde fură urmați, încă vreo câteva decenii, de alți emigranți.⁵ Pe pământul de adopțiune ei au adus o orientare anticlericală ce a lăsat până la urmă dăre și în folclorul românesc. Ironiile antipopești în bogomilism își au ades originea. (Sextil Pușcariu cita în **Dicționarul** său o colindă semnificativă din Mehedinți: „Spre Iad mă uitai/ Ce văzui mă minunai:/ Văzui popi și hirofici,/ Cu dascăli, cu grămățici.”) Din fericire pentru neam, românul e mai atent la ce **zice** popa decât la ce **face** popa, asemănându-se prin asta cu spaniolii și italienii, popoare profund religioase și totuși sceptice, ireverențioase față de slujitorii Domnului.

⁴ Vestigii ale credințelor de factură bogomilică există și în lumea modernă. **Anabapțiștii**, sectă religioasă de sorginte protestantă apărută la Münster în secolul al XVI-lea, având atunci drept conducători pe Thomas Münzer și Jean de Leyda, refuză și azi botezul cu apă al copiilor, considerându-l ineficace. Zdrobiți de Contrareforma catolică, anabapțiștii și-au găsit un refugiu în Lumea Nouă, cultul lor cunoscând varii metamorfoze. Mass-media internațională semnalau la începutul lui octombrie 2006 masacrul din orașelul Paradise (statul Pennsylvania, SUA), așezare populată de membrii sectei Amish. Un nevropat – Charles Carl Robert – a pătruns într-o școală a comunității Amish și a împușcat mortal cinci fete, după care s-a sinucis. Descendenți ai creștinilor elvețieni de limbă germană, membrii sectei Amish ilustrează o formă târzie a anabaptismului. Comunitatea Amish numără circa 200.000 de membri, concentrați îndeosebi în statele Indiana, Ohio, Pennsylvania.

⁵ Aceștia au lăsat urme și în onomastică. Emil Petrovici semnală cândva că „antroponimul **Iordan** [e] frecvent la slavii de la sud și la români”. De la el s-au derivat și hidronime precum **Iardaștița**, acesta fiind „numele unui pârâu, affluent de dreapta al Cernei”. (v. Emil Petrovici, **Studii de dialectologie și toponimie**. Volum îngrijit de I. Pătruț, I. Mării, B. Kelemen, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970, p.287-288).

Despre autor

IOAN ADAM este critic și istoric literar, ziarist.

Este absolvent al Facultății de Limba și Literatura Română a Universității București și doctor în filologie.

Din vasta sa operă, cităm doar câteva titluri:

Introducere în opera lui Duiliu Zamfirescu, Editura Minerva, București, 1979; Planetariu (eseuri, critică și istorie literară), Editura Albatros, București, 1984; Bat clopotele pentru Basarabia (publicistică, împreună cu Georgeta Adam), Editura Eminescu, București, 1995; Inelele lui Saturn (eseuri, critică și istorie literară), Editura Albatros, București, 1998; Panteon regăsit. O galerie ilustrată a oamenilor politici români, Editura 100+1 Gramar, București, 2000; Oglinda și modelele. Ideologia literară a lui Duiliu Zamfirescu, Editura 100+1 Gramar, București, 2001; Proba exilului (publicistică, împreună cu Georgeta Adam), Editura Viitorul Românesc, București, 2002; Parole în Balcania (eseuri), Editura Adam, București, 2003; Zidul și Litera (eseuri), Editura Adam, București, 2004; Oglinda de cerneală. File dintr-un jurnal de tranziție 1991-2005 (eseuri), Editura Adam, București, 2005; Povestea vorbelor. O istorie secretă a limbii române, Editura Paralela 45, București, 2007; Afinități selective, Editura Bibliotheca Târgoviște, 2012.

Peștera Movile, secretul îngropat în adâncurile Mangaliei

Alexandru VLĂDESCU

Orașul Mangalia nu reprezintă doar unul dintre cele mai mari și mai frumoase orașe românești de la malul mării, ci ascunde în adâncurile sale adevărate secrete. De exemplu, foarte puțini oameni, care merg vara pe plajele Mangaliei, știu că la marginea orașului, în subteran, există o peșteră cu un ecosistem unic în lume. Caracterul de unicat este dat tocmai de faptul că această lume subterană a fost izolată complet de mediul exterior timp de mai bine de 5 milioane de ani. Cercetătorii au descoperit în interiorul său un ecosistem care funcționează perfect pe baza chimiosintezei. Mai mult, omenirea a descoperit, prin intermediul explorărilor din peșteră, 35 de noi specii de nevertebrate, de care specialiștii nici măcar nu își puteau imagina că au existat vreodată.

CUM A ÎNCEPUT TOTUL?

Grota a fost descoperită în anul 1986, din întâmplare, de geologul român Cristian Lascu, în urma unor săpături. În anii care au urmat peștera a fost studiată de zeci de cercetători români, cât și străini. Specialiștii au arătat că, în peștera mai mică de 200 de metri, condițiile nu sunt propice dezvoltării vieții, dar, cu toate acestea, au descoperit peste 200 de specii de nevertebrate, care s-au adaptat mediului de sub pământ. Cercetările speologilor au arătat că sursa de hrană a nevertebratelor o reprezintă o materie organică nutritivă depusă pe suprafața apei sulfuroase.

În prezent, peștera este ferită de ochii curioșilor, autoritățile protejând intrarea în rezervația speologică, doar cercetătorilor permițându-li-se intrarea. Nici ei nu pot intra în echipe mai mari de trei membri și nu pot cerceta interiorul mai mult de 2 ore, deoarece nivelul oxigenului este extrem de scăzut. O placă de beton, în mijlocul câmpului de

la marginea orașului, care astupă intrarea în grotă, păzește însă acest secret.

LEGENDELE LOCALNICILOR

Mangalioții au aflat de existența peșterii, când au văzut diverse echipe de cercetători care coborau în peșteră pentru a studia ecosistemul lumii din adâncuri. Totuși, oamenii nu au putut afla prea multe detalii de la specialiști, dar au văzut cu timpul numele peșterii vehiculat în știrile de televiziune. De aici și până la poveștile și legende din jurul peșterii nu a mai fost decât un... pas.

“Din ce știu eu, această peșteră ar duce până în Bulgaria. Se spune că ar avea legătură și cu peștera de la Limanu, reprezentând o altă intrare spre acea peșteră. Când mai mergeam vara și coseam pe marginea câmpului, să știți, că mi se părea că aud niște strigăte dinspre peșteră.”, ne poveștește, puțin temător, nea Marin. De altfel, “teoria” nu este susținută doar de nea Marin, ci și de tanti Vasilica, o bătrână, care are casa poziționată la marginea orașului, cu vedere spre câmp. “Uneori, noaptea, mă trezesc și privesc cum latră câinii din curte înspre câmp, parcă spre peșteră. Nu pun mâna pe inimă să spun că aud strigăte, dar la cum bate vântul aici parcă se aude ceva. Latră și câinii. De ce credeți că nu le dă voie cercetătorilor să studieze bine locul?”, se întreabă tanti Vasilica. Până la confirmarea unor astfel de legende, Peștera Movile rămâne un caz unic pe glob, adăpostind un adevărat ecosistem.

Despre autor

ALEXANDRU VLĂDESCU este redactor al ziarului „ZIUA de Constanța”, redactor colaborator al revistei „Datina” și student la Universitatea „Ovidius” din Constanța, Facultatea de Litere, specializarea „Jurnalism”, în anul III.

Congres ARIP 2016

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ISTORIE A PRESEI
în colaborare cu
ACADEMIA ROMÂNĂ – FILIALA TIMIȘOARA
INSTITUTUL DE STUDII BANATICE „TITU MAIORESCU”

SOCIETATEA ENCICLOPEDICĂ A BANATULUI

INSTITUTUL DE CULTURĂ AL ROMÂNILOR
DIN VOIVODINA (SERBIA)

Organizează cea de-a IX-a ediție a
CONGRESULUI INTERNAȚIONAL DE ISTORIE A PRESEI
cu tema:

TRADIȚII ALE PRESEI ȘTIINȚIFICE

Timișoara
14-16 aprilie 2016

Obiectivul major al Congresului este acela de a stimula interesul comunității științifice în privința istoriei presei, de a încuraja cooperarea și crearea unei rețele de cercetare în acest domeniu, precum și de a asigura un cadru de dezbateri academice privind problemele cu care se confruntă.

Această ediție a Congresului Internațional de Istorie a Presei aduce în atenția și dezbaterii societății academice tema Tradiții ale presei științifice.

Întrucât se împlinesc 150 de ani de existență a Academiei Române și 65 de ani de la înființarea Filialei Timișoara a Academiei Române, dedicăm acestor evenimente întregul spațiu al Congresului.

Conferința inaugurală va fi susținută de către academicianul Eugen Simion, președinte al secției de Filologie și Literatură a Academiei Române, director al Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române.

Consiliul științific:

Președinte de onoare:
academician Eugen Simion

Membri:

- Acad. Păun Ion Otîman
- Prof. univ. dr. Ilie Rad
- Prof. univ. dr. Crișu Dascălu
- Prof. univ. dr. Marian Petcu
- Conf. univ. dr. Silvia Grossu
- Conf. univ. dr. Aurelia Lăpușan
- Conf. univ. dr. Gabriela Rusu-Păsărin
- Conf. univ. dr. Răduț Bâlbăie
- Lector univ. dr. Vasile Ilincan
- Lector univ. dr. Cătălin Negoită

Propuneri tematice:

- Presa academică, Contribuția unor personalități la dezvoltarea presei științifice
- Presa ecleziastică, reper spiritual, științific și cultural
- Particularități ale jurnalismului științific, Limbajul presei științifice, Mass-media științifică
- Informația științifică în era internetului, Reviste de popularizare a științei
- Reviste de popularizare a științei

Un proiect artistic dedicat orașului

„Constanța. A Dancing City”

■ Iulia PANĂ

„Constanța. A Dancing City” este un proiect artistic multidisciplinar de video-dans, un portret subiectiv al orașului ce propune publicului larg un periplu inedit prin care să (re)descopere locuri neconvenționale sau prea cunoscute printr-o privire artistică ce îmbină dansul, regia, muzica, montajul, lumina ...

Constanța. A Dancing City este un film-atmosferă; oraș-port, oraș-plajă, între citadin și dealuri aride, istorie milenară, trecut recent și prezent, multiethnic, multicultural, multe stiluri de dans, toate acestea împachetate într-un scurtmetraj artistic realizat de Carmen Lidia Vidu.

Constanța nu este doar oraș-vacanță. E locul în care îți lași toată libertatea să viseze senzual. “Constanța. A Dancing City” este un fel de Dirty Dancing filmat în România pe ritmuri de rock and roll contemporan și cu lumină, atmosferă și cadre inspirate de o Cuba nevizitată încă.

Regia: Carmen Lidia Vidu

DoP: Adi Bulboaca

Montaj: Cristina Baci

Muzica: Ovidiu Chihaia

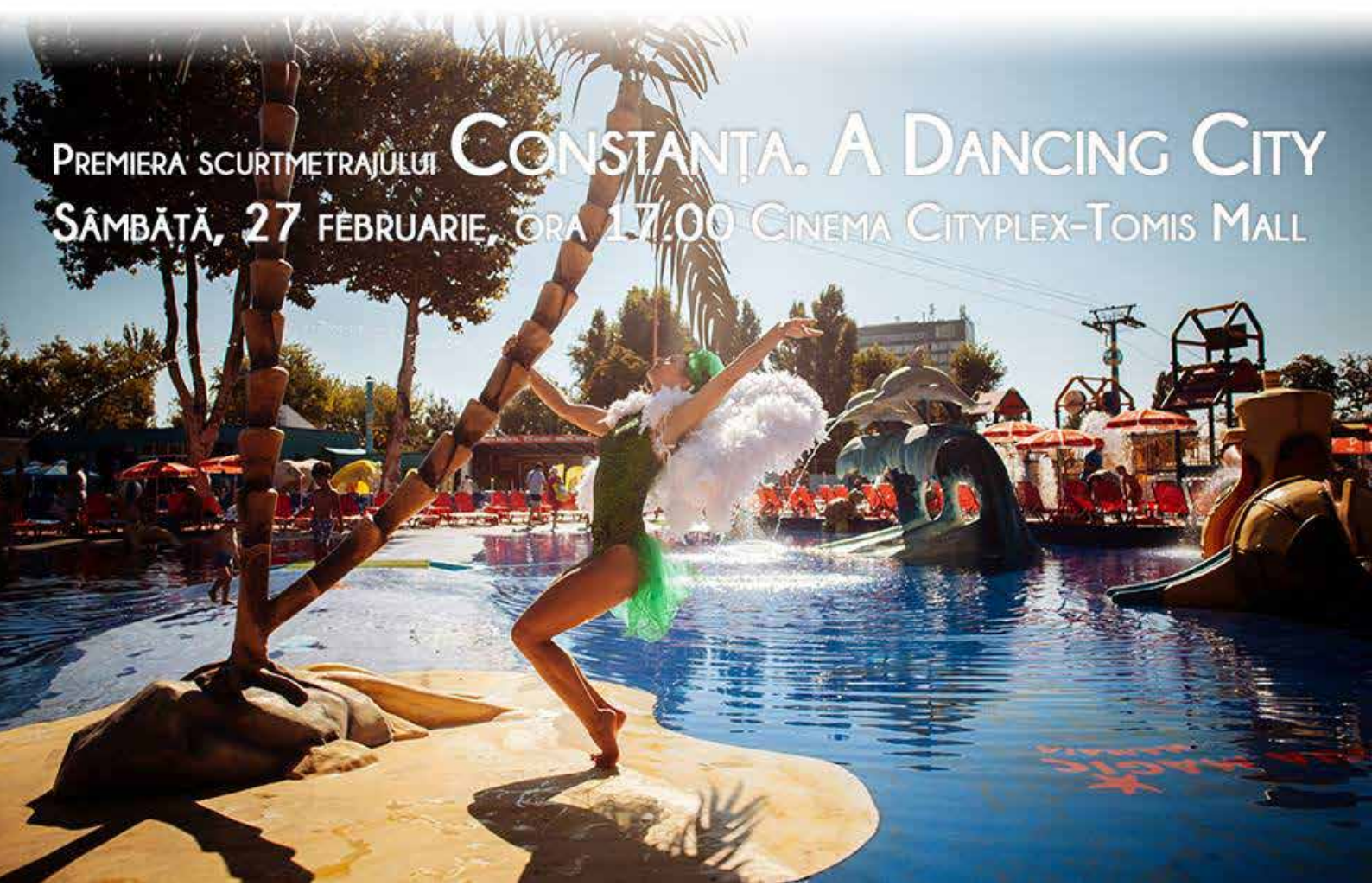
Voce: Elena Vasilache

Dansatori: Sofia Sitaru-Onofrei, Victoria Cret, Cosmin Adrian, Bălan Codruța, Stan Gratiela, Mihai Adelin Adrian, Alexandra Cacaraci, Cristiana Drăgan, Mirela Pana, Maria Manea, Marian Sas

Producător: Iulia Pană / Centrul Cultural Județean Constanța

Carmen Lidia Vidu, regizor de teatru, de film și de evenimente, Carmen Lidia Vidu a devenit cunoscută pentru spectacolele de teatru experimental, duse pe cele mai importante scene din România. Este o voce unică pe scena românească, fiind primul regizor care a combinat cu succes videoproiecțiile și mijloacele specifice filmului cu prezența live a actorilor.

PREMIERA SCURTMETRAJULUI **CONSTANȚA. A DANCING CITY**
SÂMBĂȚĂ, 27 FEBRUARIE, ORA 17.00 CINEMA CITYPLEX-TOMIS MALL

Este primul și pe drept cel mai important regizor de teatru multimedia din România și cel mai tânăr regizor care a montat pe scena Teatrului Național din București ("Privighetoarea și trandafirul" de Oscar Wilde în anul 2007).

Spectacolele de teatru montate de Carmen Lidia Vidu sunt speciale, folosesc un limbaj artistic diferit și transformă tehnica în emoție autentică, iar regizoarea promite că nu se va opri niciodată din experiment.

Carmen Lidia Vidu a testat cu succes și regia de film (documentar și scurt-metraj) și de videoclipuri (colaborări cu trupele Noblesse Oblige și Mes Quins). "O scurtă istorie Astra Film", film regizat de Carmen Lidia Vidu, realizat în 2013 pentru Astra Film Festival din Sibiu, a câștigat în 2015 Premiul Gopo pentru cel mai bun scurt metraj documentar.

Elena Vasilache, cântăreață, a debutat în muzică cu trupa constănțeană Angels, iar apoi a fondat trupa Candy (alături de Giulia și Cream) în anul 2000. În 2003 a înregistrat în Germania primul ei album solo, iar trei ani mai târziu a debutat în cinematografie, în telenovela "Iubire ca în filme" (2006), unde a jucat alături de Adela Popescu și Dan Bodeianu. Selena a mai jucat în "Inima de țigan" (2007), "Regina" (2008) și "Colours Of The Day" (2008). În 2007, Elena a prezentat emisiunea "O scrisoare pentru tine" de pe AcasăTV. De câțiva ani Selena s-a stabilit la Londra, având concerte în marile cluburi londoneze în proiectul Hot Casandra, dar acum urmează o carieră individuală. A acceptat cu mare bucurie să înregistreze pentru un proiect al orașului în care a crescut și s-a consacrat.

Adi Bulboacă, director de imagine, a absolvit secția de imagine de film în cadrul UNATC în 2011, dar din timpul facultății a fost fotograf oficial al Ambasadei Franței la București și a expus în spații ca MNAC, Palatul Kalinderu sau Institutul Cultural Român din Paris. După absolvire, și-a îndreptat întreaga atenție către fotografia de teatru și documentează teatrul contemporan într-un stil personal.

Cristina Baci, editor imagine, este monteur și colaborează din 2012 cu regizorul de teatru Carmen Lidia Vidu. Au lucrat împreună la numeroase proiecte audiovizuale și de film, printre care Dancing City, O scurtă istorie Astra Film, care, în 2014 câștiga premiul Gopo pentru debut scurtmetraj documentar, Arad. Jurnalul meu virtual și Constanța. A Dancing City. Crede că un montaj reușit trebuie să fie distractiv precum o joacă și îi place să își redefinească poveștile, jonglând cu spații și personaje.

Ovidiu Chihaia, compozitor, este sound designer și compozitor. A cântat în multe trupe de punk, iar din 2008 a început să compună muzică pentru film și teatru.

Iulia Pană, producător, este scriitor, artist vizual și promotor cultural în orașul Constanța.

Dansatori:

Sofia Sitaru-Onofrei face balet de la 4 ani jumate. De curând a obținut locul 1 la Olimpiada Națională de Balet, a participat la multe competiții internaționale, câștigând burse de renume, printre care una la Valentina Kozlova Dance Conservatory of New York și la Russian Ballet College din Genova. Are 15 ani și colaborează deja cu Opera Română. I-ar plăcea să danseze împreună cu Alina Cojocaru.
<https://youtu.be/8QGLCLmy94A>

Cosmin Adrian este campion european la Youth America Grand Prix și campion național la Olimpiada de coregrafie. Își dorește să ajungă la So You Think You Can Dance, iar coregraful lui preferat este Wayne McGregor.
<https://youtu.be/FyezI7pcDU4>

Olimpică la balet, **Bălan Codruța** a plecat din Timișoara ca să danseze în spectacolele montate la Teatrul Național de Operă și Balet "Oleg Danovski" Constanța.
https://youtu.be/7_CbvmdGyDE

La vârsta de 4 ani, **Victoria Cret** a venit din Republica Moldova în Constanța. Studiază baletul la Liceul de Artă. Victoria își dorește să fie o viitoare Svetlana Zakharova, cu toate că lumea o aseamănă cu Natalia Osipova.
<https://youtu.be/AqWTTdDmslg>

Adrian Mihai Adelin este unul dintre cei mai buni săritori din România. A cochetat cu baletul, breakdance-ul, dar săritura rămâne punctul lui forte.
<https://youtu.be/hvbE2K5Lms8>

Cristiana Drăgan a urmat Liceul de Artă din Constanța și a studiat coregrafia la Universitatea Ovidius Constanța. Se bucură că a făcut parte din renumita trupă de balet de la Fantasio și că de 8 ani este coregrafa, managerul și PR-ul trupei Cabaret Unique.

Își face singură costumele și a fost o bucurie colaborarea cu o dansatoare atât de talentată și echilibrată.

https://youtu.be/iWrOHhaw_74

Maria Manea dansează de la 10 ani. Are 2 operații la genunchi, dar tot dansează. A cochetat cu dansul contemporan, dar zona de street dance e cea în care se simte cel mai bine. I-ar plăcea să danseze într-un videoclip de-a lui Chris Brown.

<https://youtu.be/5YFpy2QKZEQ>

După ce a tăiat toate cearșafurile mamei, le-a cusut și a exersat în parc elemente de acrobație, **Marian Sas** a decis că vrea să colaboreze cu Circul Globus și a reușit.

<https://youtu.be/Y014ZeOabrE>

Alexandra Cacaraci a terminat liceul de coregrafie, a colaborat cu Opereta, Teatrul Constantin Tănase și Teatrul National. Își dorește să studieze coregrafia la facultate și să predea dansul celor mici.

https://youtu.be/21rm_W1zjcU

Stan Grațîela dansează de la 10 ani, a câștigat numeroase premii, printre care și locul 1 la breakdance în cadrul competiției Hip Hop International. Din stilul street dance, îl place cel mai mult dancehall-ul. Grațîela are mișcări rapide, sigure și cu un ritm excelent. Pe viitor, și-ar dori să aibă propria ei trupă de dans.

<https://youtu.be/z6P3VIBT8B8>

Invitată specială a proiectului "Constanța. A Dancing City" este actrița **Mirela Pană**, vedeta teatrului din Constanța, unde joacă de peste 15 ani.

Am colaborat cu ea la spectacolul "Cântec de leagăn. O poveste despre Maria Tănase" care a reprezentat revenirea ei pe o scenă de teatru din București, după colaborările cu Teatrul Constantin Tănase. Mirela Pană prezintă spectacole, evenimente, are propria emisiune tv și cântă de peste zece ani melodiile Mariei Tănase.

M-a bucurat că a acceptat invitația mea de a participa la proiectul Constanța. A Dancing City în calitate de invitată specială și în rochia din spectacolul nostru de teatru.

<https://youtu.be/papARvlor1I>

foto: Andreea Roșca

Nea Mircea i-a cusut haine lui Mircea Eliade

■ Aurelia LĂPUȘAN

Stoica Dragomir este cunoscut cu numele Mircea Croitoru. S-a născut în data de 5 februarie 1913. Cu puțin timp în urmă a fost sărbătorit la cei 103 ani împliniți. Este cel mai longeviv locuitor al Techirghiolului. Cetățean de onoare. Veteran de război.

Cu o bună memorie, cu judecată dreaptă, alături de ai săi el își duce existența în jurul casei. Se află în Techirghiol din anul 1924. Roman Gavrilă, din Techirghiol, l-a învățat croitoria. Avea atunci cu puțin peste 10 ani. Toată viața a cusut haine.

Își amintește că în anii aceia de început lumea venea la Techirghiol de departe, dar și din satele vecine, se dezbrăca de haine și făcea baie în indispensabili, apoi se usca la soare, se spăla tot în lac și o lua de la capăt. Unii aveau și un cearșaf, alții se așezau pe pământ cu capul pe grămada de haine. Alături de ei se îmbăiau caii, alte animale. Ghiolul ajungea până la prăvălii. În locul falezii de astăzi era strada pe unde treceau trăsuri, căruțe și micii negustori.

„Îmi amintesc de primarul Toma Crețu a cărei soție avea, în 1924, o vilă care-i purta numele. Om destoinic, respectat de locuitori și de vizitatori. Ei nu făceau baie cu restul lumii. Se plimbau seara cu trăsura, îmbrăcați elegant, iar lumea îi saluta cu reverență. Am schimbat mulți primari: Pericle Macri, care avea o fabrică de cărămidărie, Simionescu, care avea o vilă frumoasă, Panait Brutaru, care primise numele acesta pentru că avea o brutărie, Nițescu Chiriac.

Satul era mic. Majoritatea români, turci, tătari. Colectivul i-a strâns pe toți și le-a dat tuturor câte ceva: tu îngrijești de animale, tu mergi la sapă etc. Oamenii erau ca un stup bine organizat și condus.

Am făcut războiul mai întâi în Cadrilater, pe care apoi l-am dat, apoi, într-un vagon ne-am trezit direct la Nistru. Cinci ani am stat pe-acolo. Când au pierdut

nemții războiul am luat-o pe jos spre țară prin Polonia, Cehoslovacia. Am fost împușcat în picior, port și astăzi urmele rănii și de aceea sunt veteran de război dintre cei decorați cu ordine și medalii.

Atelierul meu de croitorie a fost în centrul orașului Techirghiol. Purta numele maestrului meu, școlit în Franța, Stoica Grosu din Constanța, la care ucenicisem patru ani. Am fost singurul croitor din Techirghiol așa că aș putea spune că nu a rămas familie de român, turc, tătar, dar și vizitatori, care să

nu apeleze la mine. Am cusut și pentru femei, și pentru bărbați, și pentru înstăriți, și pentru săraci. Și am pregătit ucenici. Mulți care apoi au devenit și ei croitori cu nume. Eu am avut prieten tot satul.

Prieten cu mine a fost și tatăl lui Mircea Eliade, ofițerul. Am făcut croitorie pentru toată familia lui. Lui Mircea Eliade i-am reparat mai multe perechi de pantaloni. De fapt, am lucrat la toți care veneau aici

căci eram singurul croitor. Cred că se știe bine că familia Eliade a avut o vilă, numită „Cornelia” aici, la Techirghiol, și vară de vară copiii Eliade veneau să guste din sănătatea oferită de lac.

În toți anii mei de viață nu am fost vreodată la Poliție sau la tribunal.”

Portul Antic și Zidul de Nord al Cetății Callatis acoperite, în prezent, de apa Mării Neagre

■ Sorin Marcel COLESNIUC

În ultimul timp, în diverse reviste și ziare au apărut informații cu privire la descoperirile din Marea Neagră, din zona orașului Mangalia. Dorind să atragă atenția asupra ruinelor scufundate, jurnaliștii au exagerat scriind că cetatea Callatis a fost înghițită de Marea Neagră. În realitate, cetatea Callatis se află astăzi sub orașul modern Mangalia, în zona sa centrală, în proporție de aproximativ 80%. Descoperirile arheologice de sub apa Mării Negre reprezintă rămășițele portului antic Callatis și o parte a zidului de incintă (latura sa de nord) care au fost acoperite, în ultimele două milenii, de apa mării, crescută cu aproximativ doi metri. Mai exact, este vorba despre: instalațiile portuare, magazinele, cheiurile, clădirile din vechiul port și digurile de direcționare a curenților din apropierea țărmului.

Așa cum am menționat și în numărul precedent al revistei *Datina*, la mijlocul secolului al IV-lea a.Chr. s-a construit zidul de incintă al cetății, care se pare că avea o suprafață de aproximativ 80 de hectare. Tot atunci a fost construit și portul cetății Callatis. Referitor la portul antic, legenda spune că fusese construit de o regină a amazoanelor, în timpul vieții lui Heracles.

Cert este că, în Antichitate, în portul Callatis se desfășura un intens trafic comercial. Pe baza ștampilelor de pe mănerele amforelor, descoperite în zona cetății și a portului antic, s-au stabilit cetățile-porturi de unde erau aduse tot felul de produse, printre acestea fiind: Rhodos, Thasos, Chersonesos, Cos, Chios, Cnidos, Sinope și, desigur, Heraclea Pontică – cetatea de unde au plecat grecii doriene și au întemeiat cetatea Callatis.

Din scrierile lui Polibiul aflăm informații despre comerțul din zona Mării Negre, în perioada elenistică. Acesta notează că prin porturile cetăților Callatis, Tomis și Histria se exportau, către lumea egeeană și mediteraneană, vite și sclavi și se importau uleiuri și vinuri de toate felurile.¹ În

Blocuri de piatră din zidul de nord al cetății

privința grâului, acesta era uneori importat, alteori exportat. De asemenea, cetățile de pe litoralul de vest al Pontului Euxin mai importau: arme, ceramică de lux și obiecte de podoabă și exportau: miere, ceară și pește conservat.²

Tot prin portul Callatis a ajuns în cetate și renumitul papirus, descoperit în anul 1959 într-un mormânt tumular din necropola elenistică,³ artefact unic în România pe care l-am prezentat în numărul 19 al revistei *Datina*, apărut în octombrie 2015. După cum menționează Alexandru Avram, legăturile comerciale ale cetăților vest-pontice cu cetățile din Marea Egee și Marea Mediterană au permis, alături de circulația mărfurilor, și difuzarea ideilor. Din consemnările lui Xenophon aflăm că pe corăbiile care navigau în Pontul Euxin se aflau și numeroase suluri de papirus.⁴

În cele două milenii care au trecut, o mică parte a cetății Callatis (aproximativ 20%) și portul antic au fost acoperite de apa Mării Negre. Sunt mai multe

¹ Alexandru Avram, Gh. Poenaru Bordea, *Coloniile grecești din Dobrogea*, în *Istoria Românilor*, vol. I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, Editura Enciclopedică, București, 2010, p. 630, apud Polibiul, IV, 38, 4-5.

² D.M. Pippidi, D. Berciu, *Geți și greci la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, Editura Academiei Populare Române, București, 1965, p. 165 și urm.

³ Sorin Marcel Colesniuc, *Istoria singurului papirus descoperit în România*, Editura CallasPrint, Mangalia, 2013, *passim*.

⁴ Alexandru Avram, Gh. Poenaru Bordea, *op.cit.*, p. 612, apud Xenophon, *Anabasis VII*, 5, 14.

ipoteze care încearcă să explice aceste cauze: procesul de eroziune la care este supus țărmul mării, ca urmare a furtunilor și valurilor puternice; un cutremur care a avut loc după distrugerea cetății; creșterea nivelului mării (în cei peste 2.300 de ani) cu aproximativ doi metri.

Sub apa mării, în zona cetății Callatis și a portului antic, se găsesc: fragmente ceramice (mai numeroase fiind amforele și țiglele), fragmente arhitectonice (coloane, capiteluri), dar și epavele unor corăbii antice.⁵ De asemenea, se păstrează construcții terestre, pavaje, resturile unor ziduri din cărămidă antică, dale din piatră prelucrate etc.

Portul este ipotetic amintit într-un decret fragmentar de epocă elenistică, dar și de către Arian, care menționează că la Callatis exista un port natural și se pare că de instalațiile portuare de la Callatis beneficia și o subunitate a flotei moesice.⁶ La sfârșitul secolului al XIX-lea, Pamfil Polonic a evidențiat existența unui mare bazin portuar și a marcat portul antic pe o hartă a orașului Mangalia. În anul 1927, Oreste Tafrali a publicat un articol în care a subliniat faptul că în zona de acces în lacul Mangalia există, paralel cu țărmul, un dig în zig-zag.

DESCOPERIRILE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA

Profesorul doctor docent Mihai Gramatopol, cel care a condus în anii 1961-1962 secția Callatis a Muzeului Regional Dobrogea, a fost alături de scufandrii care au descoperit fragmente de capiteluri și o coloană, toate pe canalul către lacul din sudul Mangaliei.⁷ În urma descoperirilor făcute, M. Gramatopol susține că la Callatis exista și un al doilea port, care putea adăposti mai multe corăbii de mari dimensiuni. Portul din zona cetății era un port militar, de import, iar portul de pe lac era un port comercial, de export, construit ulterior întemeierii cetății Callatis.

Pe malul mării, la sud de cetate, cu prilejul unor lucrări de dragare, au fost scoase la suprafață sute de fragmente de amfore funerare, rânduite în șiruri paralele, după cum afirmă M. Gramatopol, ceea ce

Imagini subacvatice

ne demonstrează că în această zonă, acoperită în prezent de apa mării, există o necropolă grecească de incinerare. Noile morminte descoperite în zona cheiului antic de pe lac, datate în secolele I a.Chr. – I p.Chr., duc la concluzia că portul mare a fost abandonat pentru o anumită perioadă de timp. Despre zidul de nord al cetății, M. Gramatopol notează că urmele sale se văd pe o distanță de 50 de metri în larg, la 80 de centimetri sub apă.

Căpitanul-comandor Constantin Scarlat, cel care pune bazele primei unități de scufandri din Marina Militară, precizează că atât lungimea, cât și lățimea portului antic, măsoară două mile marine. Bazinul portului era închis cu trei diguri de larg, orientate contra vânturilor și curenților din nord, nord-est și sud-est.⁸ Alte două diguri au fost construite în prelungirea malurilor. La baza digurilor din larg, la adâncimea de 10-12 m, se observă ruinele unor amenajări portuare. Cercetările din anii 1962–1972 au demonstrat că digurile sunt orientate pe direcția curentului de adâncime, scopul fiind acela de a se realiza un dragaj natural.

Prin urmare, se constată că deși digurile sunt deteriorate de valuri nu există depuneri în cei peste 2.300 de ani care au trecut de la construirea lor. Așadar, vechii constructori ai portului Callatis cunoșteau foarte bine configurația țărmului callatian și, în special, curentul de adâncime principal. Din aceste motive, materialele arheologice și epavele descoperite nu sunt acoperite de nisip, ci doar puțin afundate.

Constantin Scarlat menționează că a întomit harta portului antic pe baza a mai multe elemente

⁵ http://www.historia.ro/exclusiv_web/actualitate/articol/callatis-cetatea-pierduta

⁶ Mihai Ionescu, Gheorghe Papuc, *Sistemul de apărare a litoralului Dobrogei romane (sec I-VII p.Chr.)*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005, p. 91.

⁷ <http://www.mihaiagramatopol.ro/old/index.php/opera/studia/studia-i/124-un-port-comercial-la-callatis>

⁸ Constantin Scarlat, *Portul antic Callatis. Cercetări de arheologie submarină*, în *Acta Musei Napocensis*, tom X, 1973, Cluj-Napoca, p. 532.

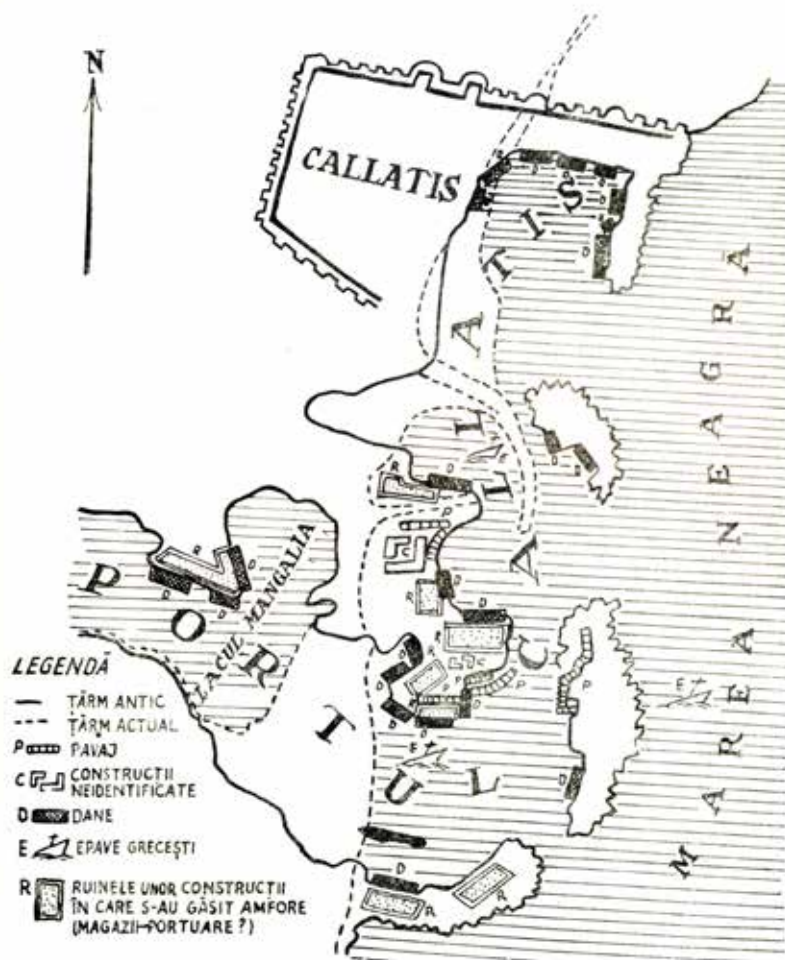
și puncte arheologice,⁹ printre care și cele cinci diguri: cel de nord, aflat în prelungirea sub apă a zidului de nord al cetății; digul de piatră orientat nord-sud, care pornește din capătul din larg al primului dig; un dig intermediar orientat de la nord-vest către sud-est, aflat la 80-150 centimetri adâncime; un grup stâncos orientat nord-sud, la adâncimea de 50-100 centimetri, cunoscut de marinari sub numele de „digul genovez”, deși deasupra sa au fost descoperite fragmente ceramice elenistice; digul de sud, orientat est-vest, cu un capăt sprijinit pe mal.

Alte puncte arheologice, care au contribuit la schițarea hărții portului antic, sunt: blocurile de piatră din dreptul danelor de acostare; pavajul din dale de piatră, șlefuite și rostuite; fundațiile unor locuințe; fragmentele de ceramică din perimetrul unor edificii construite din piatră și cărămidă; două epave găsite lângă cheiuri și o altă epavă găsită în larg.¹⁰

ZIDURILE DE SUB APĂ APAR ȘI ÎN IZVOARELE ISTORICE SCRISE, MEDIEVALE ȘI MODERNE

Amenajările portuare antice și zidul de nord al cetății, care continuă în mare, nu au fost descoperite recent, ci apar, de-a lungul timpului, în izvoarele istorice scrise. Conform acestora, în secolele XII–XIV activitatea portuară era în plină desfășurare, aici acostând nave ale genovezilor, dar și ale venețienilor. În lucrarea „Callatis–Mangalia. 2500. Micromonografie”, autorii amintesc unele izvoare istorice, în care există informații despre activitatea portului în perioada medievală.¹¹ Astfel, în anul 1445, călătorul burgund Walerand de Wawrin ajunge la Panguala și constată că portul este apărat de un dig de mari dimensiuni, care înaintază în mare. Despre acest dig spune că este în mare parte distrus și că numeroase vase s-au zdrobit de el, împinse de furtuni.

În anul 1652, călătorul turc Evlia Celebi vizitează Mankalia și în memoriile sale menționează că orașul este foarte vechi și că este mai bine dezvoltat „spre

Portul antic Callatis (reconstituit de C. Searlat).

nord, la intrarea în port, unde se văd temeliile cetății”. Autorul mai precizează că activitatea portuară era dezvoltată în acea vreme, dar că în deceniile care urmează își reduce importanța datorită insecurității portuare. Tot Evlia Celebi spune că „portul fiind deschis către miazăzi și răsărit, se ivesc pe maluri valuri cât munții, care nu îngăduie șederea corăbiilor. Din această pricină, ele fug îndată ce-și descarcă marfa, deoarece în fiecare an se scufundă și pier aici mai multe corăbii”.

Francezul Hector de Bearn precizează, în notele sale de călătorie, că în anul 1828 Mangalia era „un orașel fără port”. Un alt francez, Xavier Hommaire de Hell, face referiri la cetatea și portul callatian, notând că se observă „ziduri vechi ieșind afară din râpa argilosoasă unde e așezat orașul, ceea ce arată că marea a invadat toată această parte a litoralului”. În anul 1850, agronomul român Ion Ionescu de la Brad ajunge la Mangalia, unde remarcă numeroasele vestigii antice și află informații despre vechimea portului, ale cărui ruine se observă atunci când marea este liniștită. El consemnează că portul

⁹ Ibidem, p. 535.

¹⁰ Ibidem, p. 537.

¹¹ Valeriu Georgescu, Stoica Lascu, *Callatis – Mangalia. 2500. Micromonografie*, S.P. “Buc.-Noi”, Mangalia, 1995, pp. 14-17.

avea, la mijlocul secolului al XIX-lea, o activitate cvasiinexistentă, încărcându-se doar șapte-opt corăbii pe an, chiar dacă recoltele erau foarte bogate.

Pe un plan al cetății Callatis, realizat în anul 1926, sunt marcate atât zidul de nord al cetății, cât și zidul de sud, ambele depășind linia țărmului și continuând către largul Mării Negre.¹² În prezent, zidul de nord se poate observa ieșind din malul abrupt de pe faleza Mării Negre, iar când apa este limpede, se pot vedea blocuri din piatră prelucrate care au făcut parte, în urmă cu două milenii, din zidul de incintă al cetății Callatis.

Despre portul antic al cetății Callatis au scris, în urmă cu un deceniu, Aurelia și Ștefan Lăpușan, care au evidențiat, printre altele, două importante descoperiri: este vorba despre două ancore, una din plumb și alta din fier, de mari dimensiuni, scoase la suprafață în anul 1967.¹³ Ancora confecționată dintr-un trunchi de lemn, cu două brațe, acoperită cu o placă de plumb, turnată dintr-o singură bucată, este unică în Pontul Euxin și seamănă cu o ancoră sculptată pe Columna lui Traian de la Roma. După dimensiuni, ancora din fier se pare că a aparținut unei corăbii cu un tonaj de peste 3.000 de amfore.

În ceea ce privește denumirile consemnate pe diferite hărți, pe care le-au avut cetatea și portul Callatis în evul mediu, cei doi autori fac o trecere în revistă a acestora: Pangalia, Pangalea, Pangala, Pangalay, Panguala, Pangali, Pancalia, Pangales.¹⁴ Denumirea de Mangalia este folosită pentru prima dată în anul 1593, pe o hartă întocmită de Paolo Giorgio din Ragusa. Călătorul francez Francois de Pavie amintește și el de portul Bengala sau Mangalia. Noua denumire de Mangalia a mai fost menționată de iezuitul Mancianelli și apare și pe o hartă realizată de Guillaume de l'Isle, în anul 1696.

ÎNCERCĂRILE DE CERCETARE ARHEOLOGICĂ SUBACVATICĂ

În perioada 1962–1972 (dar în special între anii 1963–1967), scafandru militar Constantin Scarlat cercetează portul cetății Callatis. Deși scopul inițial era cercetarea topografică și geografică a reliefului submarin, ulterior, materialele arheologice descoperite au trezit interesul scafandrului și cercetările s-au realizat cu precădere în bazinul portuar. Lui i se datorează și harta care încearcă

reconstituirea portului antic.¹⁵ Constantin Scarlat susține, într-un articol publicat în anul 1973, în *Acta Musei Napocensis*, că doar 15-20 % din totalul vestigiilor arheologice existente sub apa mării au fost scoase la suprafață.¹⁶ Piese descoperite se află la Muzeul Marinei Române din Constanța.

Între anii 1994–1998, Muzeul de arheologie „Callatis” Mangalia, în colaborare cu Cooperativa „Metamauco” din Padova, a efectuat examinări subacvatice în zona cetății și a portului Callatis. Cu acest prilej, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice și fragmente arhitectonice, rezultatele fiind publicate în reviste științifice din Italia.

În primăvara anului 2007, Muzeul de Arheologie „Callatis” Mangalia a încheiat un Contract de colaborare cu „Octopus” Maritime Archeological Research Association și Centrul de Scafandri „Carpatia” din București, având ca obiect: „Examinarea instrumentală a ruinelor cetății Callatis, stabiliment greco-roman scufundat în Marea Neagră, determinarea exactă și localizarea acestor ruine, determinarea întinderii ruinelor și examinarea condiției în care se află.”

Ca urmare, în perioada 9-15 aprilie 2007 s-au derulat cercetări arheologice subacvatice în zona zidurilor cetății Callatis și în zona portului antic al cetății. Pentru examinări s-au folosit instrumente performante de ultimă generație. În zona țărmului au fost înregistrate ziduri și amenajări portuare antice, iar în largul mării, la câteva sute de metri de țărm, la o adâncime de zece metri, a fost descoperită o epavă antică ce transporta marmură. Lemnul a putrezit, dar încărcătură păstrează încă forma navei. În imediata apropiere a epavei au fost găsite fragmente ceramice.

Jeno Szabo, un scafandru pasionat de istorie și arheologie subacvatică, care a făcut parte din echipa renumitului cercetător, oceanograf și explorator subacvatic Jacques-Yves Cousteau, a înființat un Centru de Cercetări Subacvatice și, în anii care au urmat, a revenit la Mangalia pentru a demara cercetări subacvatice, care să scoată la suprafață mărturii ale celor care au locuit sau au făcut comerț la Callatis, în urmă cu două milenii.

Din nefericire, nu s-au găsit fonduri financiare pentru cercetări subacvatice, iar rezultatul colaborării dintre Centrul de Cercetări Subacvatice și Muzeul de Arheologie „Callatis” s-a redus la scanarea fundului mării, în zona Mangaliei, cu echipamente performante, instalate pe o

¹² Planul cetății Callatis a fost publicat în numărul 22 al revistei *Datina*, apărut în ianuarie 2016.

¹³ Aurelia Lăpușan, Ștefan Lăpușan, *Mangalia în paginile vremii*, Editura Dobrogea, Constanța, 2007, pp. 19-20.

¹⁴ *Ibidem*, p.31.

¹⁵ http://www.rri.ro/en_gb/callatis_o_asezare_antica_pe_tarmul_romanesc_al_marii_negre-2529244

¹⁶ Constantin Scarlat, *op. cit.*, p. 540.

ambarcațiune cu motor. Costurile necesare pentru cazarea și masa cercetătorilor care au venit la Mangalia, pentru închirierea unor echipamente și pentru benzină, au fost suportate de Jenő Szabo și câțiva sponsori.¹⁷

În urma survolării instrumentale și detectării așa-ziselor „anomalii” de pe fundul mării, pasul următor a fost scufundarea unui robot ROV, teleghidat de la suprafață, dotat cu lumini și camere video, care a filmat descoperirile.¹⁸ Ceea ce a filmat robotul păreau a fi străzi antice, dar este foarte posibil să fie și rocă naturală, netezită de curenții de adâncime, aflați într-o continuă mișcare. Tocmai de aceea, sunt necesare cercetări arheologice subacvatice care să pună în valoare eventualele descoperiri arheologice.

CONCLUZII

Așadar, ruinele de sub apa Mării Negre reprezintă zidurile și celelalte construcții ale portului antic al cetății Callatis, precum și latura de nord a zidului de apărare, care continuă în Marea Neagră. Portul Callatis impresionează și astăzi prin suprafața întinsă, dar și prin numeroasele bazine și orientarea digurilor. În ultimele decenii s-a încercat demararea unor cercetări arheologice subacvatice, care să pună

în valoare monumentele arheologice dispărute, de multă vreme, dar nu s-au găsit fonduri financiare.

Recent, împreună cu profesorul Traian Lupu, manager de proiect, și doctorul în biologie Petru Strugariu, un pasionat scufundător cu peste 40 de ani de experiență și cu echipamente de scafandru pregătite pentru cercetări, am realizat un proiect de înființare a unui „Parc arheologic subacvatic”. Proiectul a fost prezentat autorităților locale în urmă cu doi ani, dar, până în prezent, nu am obținut altceva decât promisiuni.

Concluziile, pe care le-am subliniat și cu diverse alte ocazii, sunt următoarele: potențialul turistic al acestor situri arheologice scufundate ar putea fi de neimaginat. O cercetare arheologică sistematică ar scoate de sub apă valori culturale de o valoare inestimabilă, ce pot contribui, în mare măsură, la dezvoltarea turismului în zona Mangaliei. Potențialul turistic poate fi dezvoltat prin cercetarea și valorificarea ulterioară a monumentelor arheologice descoperite, prin organizarea de scufundări pentru turiștii interesați, așa cum se întâmplă în țări precum Grecia sau Statele Unite ale Americii. Punerea în valoare a siturilor arheologice scufundate ar putea deveni puncte de atracție pentru mulți turiști atât din țară, cât și din străinătate.

¹⁷ <http://www.romaniailibera.ro/special/reportaje/orasul-antic-de-sub-marea-neagra-170497>

¹⁸ <http://jurnalul.ro/special-jurnalul/atlantida-din-marea-neagra-507698.html>

Despre autor

CERCETĂTOR ȘTIINȚIFIC DOCTOR SORIN MARCEL COLESNIUC: absolvent al Facultății de Istorie și Științe Administrative a Universității „Ovidius” Constanța (specializare: Istorie – Arheologie); studii aprofundate la aceeași facultate (specializare: Istorie modernă și contemporană), master în Științe Politice la Școala Națională de Studii Politice și Administrative București (specializare: Securitate și Diplomatie); doctor în istorie al Facultății de Istorie și Patrimoniu din cadrul Universității „Lucian Blaga” Sibiu (specializare: Istorie).

„Mici dezvoltări” din istoria artei fotografice (II)

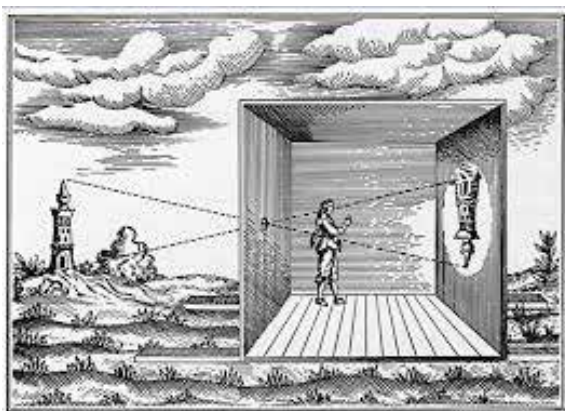
■ Iulia PANĂ

Ne reîntoarcem la începuturile fotografiei mondiale, pentru că fotografia a apărut ca o invenție misterioasă, o tehnică extraordinară, care spre deosebire de pictură sau desen, surprindea realitatea în detaliu, într-o clipă de existență. La început așa cum relatam în prima parte a materialului, expunerea aceluia moment dura și opt ore, astăzi a ajuns la fracțiune de secundă. Ce poate fi mai uimitor decât captarea unei imagini reale și transpunerea ei. Din antichitate camera obscură a fascinat omenirea, apoi primele încercări de fixare a imaginii pe suporturi au însemnat stăruința unor minții vizionare. Ne propunem o mică călătorie în timp pentru a rememora momente esențiale din istoria acestei arte. Pentru că intrată în cotidian fotografia, poate nu conștientizăm, stârnește și oferă opțiuni și idei, pornind din artă spre filozofie, religie pentru că, atunci când fotografiem, surprindem nu numai chipului subiectului ci și o fărâmbă din el. Fotografia este o descoperire cu adevărat esențială în evoluția omenirii pentru că a devenit o meserie, arta, miracol, sau pur și simplu dovada existenței noastre.

Un fotograf adevărat este cel care poate captura ceea ce simte cineva, în cel mai profund sens, în legătura cu ceea ce este fotografiat.”

Ansel Adams

Încă de pe vremea lui Aristotel s-a știut cum se poate pune realitatea într-o cutie: este suficient să se facă o gaură într-o cutie închisă ca să apară o imagine reală inversată pe fondul interior al cutiei. Se obținea astfel o așa-numită cameră obscură.

Camera obscură folosită de pictori

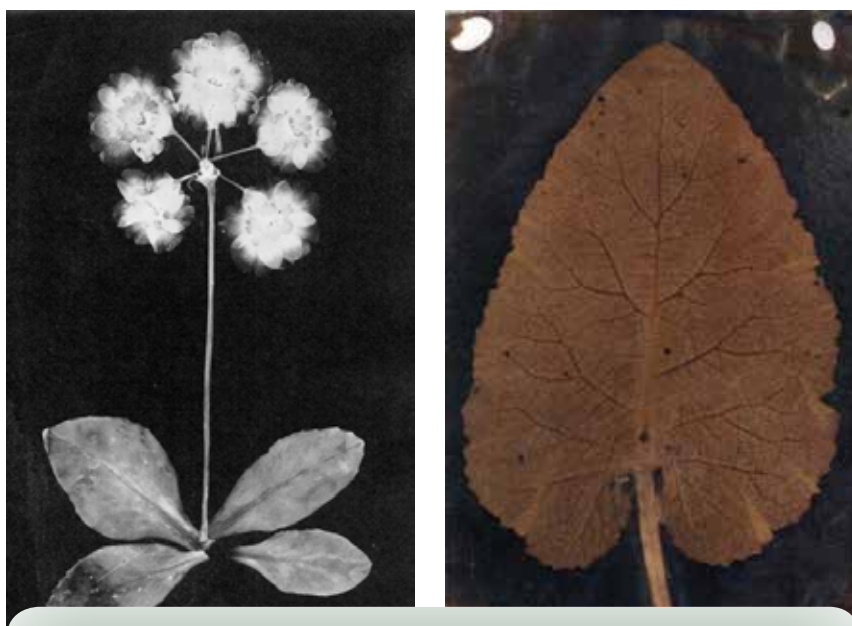

Camera obscură portabilă

Arta secolului al XVIII-lea este marcată indubitabil de principiul imitației: „Fă picturi asemănătoare unor oglinzi” așa sfătuia pe atunci Leonardo da Vinci cel care folosea camera obscură pentru realizarea portretelor. Portretiștii însă evoluează și înainte de secolul al XIX-lea se inventează fizionotrasorul, aparat care permitea proiectarea contururilor unei umbre pe hârtie și apoi gravarea lor pe metal, prefigurând astfel nașterea fotografiei.

În 1727, un profesor german de anatomie, Johann Heinrich Schulze, a descoperit cum cristalele de sare se înnegresc în funcție de cantitatea de lumină care le străbate. Nu a reușit însă să fixeze și imaginea, așa că a abandonat experimentele. În 1802, britanicii Thomas Wedgwood și Humphry Davy au realizat un fel

de fotografii așezând aripi de insecte și frunze pe suprafețe de hârtie și de piele sensibile și expunându-le la lumină, pentru a produce imaginea care, nici de data asta, nu a putut fi fixată.

Această frunză se consideră a fi prima fotografie a lui Thomas Wedgwood

Pe de altă parte, alchimiștii știau că lumina înnegrește clorura de argint.

O contribuție a venit din partea lui John Herschel care în 1819 a descris proprietățile hiposulfidului de sodiu, care va deveni "fixatorul" fotografiei.

În 1827, Joseph Nicéphore Niépce, un fizician francez, a folosit toate aceste trei proceduri (camera obscură, clorura de argint și hiposulfidul de sodiu) pentru a fixa o imagine pe o placă metalică cu depunere de halogenură de argint (1829). Rezultatul a avut o calitate medie. Apoi și-a pus „aparatură de fotografiat” pe marginea ferestrei, l-a orientat astfel încât lentila să proiecteze o imagine pe o placă de cositor acoperită cu un strat de bitum fotosensibil și, după vreo opt ore, imaginea s-a format pe placă. L-a urmat, așa cum am mai amintit în articolul trecut, pictorul francez Louis Daguerre, și împreună cu acesta a reușit să impulsioneze tehnica fotografică, folosind descoperirile lui Schulze și bucăți de cupru placate cu argint.

Joseph Nicéphore Niépce și aparatul său

Louis Daguerre - Luna fotografiată de Dguerre

În 1833, prin folosirea vaporilor de mercur, Louis Daguerre, a reușit să obțină o imagine cu plăcile expuse, iar în 1839 a prezentat lumii tehnica dagherotipului.

1839 este și anul nașterii fotografiei, declarată de statul francez care devine proprietarul ei prin cumpărarea brevetului de invenție. Dar dagherotipul și dagherotipiile nu erau la îndemâna tuturor. Costurile mari făceau inaccesibilă această tehnică. Erau imagini de o mare acuratețe, dar mici și fragile, nu se puteau multiplica. Era nevoie de îndemânare, noțiuni tehnice și metode speciale de păstrare.

Dagherotip

Existau etui-uri din piele acoperite cu sticlă special concepute pentru protejarea lor. Dar ca orice invenție aceasta avea deja drumul ei chiar dacă voci destul de cunoscute și vocale, ca celebrul Baudelaire sau Ingres, o considerau o năpastă, un rău al secolului.

Aceasta este considerată ca fiind una dintre cele mai vechi fotografii cunoscute. Un autoportret din anul 1839, al lui Robert Cornelius (1809-1893) din Philadelphia. Corneliu a fost un american de origine olandeză ale cărui cunoștințe de chimie și metalurgie l-au ajutat în perfecționarea procesului de argintare, apoi în folosirea unui dagherotip. Această imagine este surprinzătoare, cu atât mai mult cu cât ea a fost realizată de Robert Cornelius cu un timp de expunere mai mare decât necesar pentru un portret, lucru care l-a făcut să studieze mai mult timpul necesar de procesare.

Totuși această fotografie, făcută în urmă cu 177 de ani, arată un tânăr la fel de modern și "prezent" și ar putea fi o fotografie de publicitate sau de modă. Dar, cel mai pregnant

este faptul că ceea ce vezi este expresia unui om pe care l-ai putea atinge, un om cu care ai

putea vorbi. Acest dagherotip nu a schimbat numai modul în care vedem fotografia acum. Acesta a funcționat ca un fel de alchimie. O singură privire și ne trage înapoi în trecut. Ne readuce istoria la viață.

Portretul din stânga este primul realizat cu un dagherotip și face parte dintr-o colecție ce cuprinde alte 1.500 de imagini și fotografii, realizate din 1837 până în zilele noastre, scoase la vânzare la o licitație, organizată de casa Drouot din Paris.

"Este Sfântul giulgiu al fotografiei. Cea mai veche imagine veridică a unui om seamănă cu o mică oglindă în tonuri lăptoase, ce poate fi ținută în căușul palmei". Acestea sunt cuvintele rostite de colecționarul și comerciantul de artă Marc Pagneux, posesorul portretului. Cuvintele sale au fost publicate pe 2 noiembrie 1998 în cotidianul Libération, cu ocazia primei apariții publice a colecționarului francez, într-un articol care a relatat extraordinara descoperire făcută de acesta într-un târg de vechituri din Vanves.

Portretul D-nei Dorothy Draper

FOTOGRAFI ÎN ROMÂNIA

Se spune că primii fotografi au fost misionari. Sunt menționați în presa bucureșteană încă din 1843, la câțiva ani de la descoperirea de către Daguerre a tehnicii care îi poartă numele. Dar fotografia pur și simplu acaparează lumea românească în anii 1850-1870. Fenomenul ia amploare în toată Țara Românească.

Chiar dacă începuturile fuseseră ale fotografiilor ambulante, atelierele fotografice se înmulțesc ca dovadă a atractivității fotografiei în rândul publicului.

Fotografiile din acea epocă purtau ștampila atelierului și adresa. Prin aceasta s-a putut constatat extinderea uniformă a tehnicii fotografiei pe întinsul principatului, cu certe calități. Acest lucru s-a observat evident și în modul în care s-a manifestat moda fotografiei în Moldova și în Transilvania. Deși în zona de vest s-a dezvoltat mai repede față de celelalte regiuni, datorită contactului mai rapid cu fotografia și al unei mentalități de tip occidental, dar și datorită majorității fotografiilor ambulante veniți din Imperiul Habsburgic.

Eticheta Carl Bach (Bach Károly), fotograf din Alba Iulia | Eticheta fotografului sibian Victor Mysz

Tehnica fotografică, o nouă practică ajunsă la noi din Occident, a uimit, la jumătatea secolului al XIX-lea, întreaga lume bucureșteană. Preocupări legate de fotografie au început să fie simțite și la noi, se pare, pe la 1834, când pe un farmacist l-a costat viața lucrând cu brom în timp ce făcea cercetări legate de fotografie.

La 16 februarie 1839, publicația „Albina Românească” făcea cunoscută pentru români descoperirea dagherotipiei. Tehnica era nouă și destul de complicată. Dagherotipiile erau extrem de fragile, dar de o mare finețe și fidelitate; nu se puteau multiplica și se realizau în formate mici.

„Vestitorul Românesc” din 19 martie 1843 anunța deschiderea primului atelier fotografic din București, unde doamna Wihelmine Priz făcea portrete dagherotip „cu un preț foarte cuviincios” în atelierul ce se afla pe Podul Mogoșoaiei,

Dagherotipia s-a practicat la noi în țară până prin anul 1860, iar primul aparat de acest tip a fost cumpărat de Colegiul Sfântul Sava, la 1840. Se crede că cel care l-a mânuit cel dintâi ar fi fost Carol Popp de Szathmári. La 1873 au apărut primele placi cu gelatino-bromură, așa luând naștere fotografia modernă.

În articolul din numărul trecut scriam despre primul fotograf român Carol Popp de Szathmári și prima fotografie (*o calotipie - procedeu de fotografiere, în care se folosea clorura de argint ca sensibilizator și cea de sodiu sau iodura de potasiu pentru fixare*) din România, statuia unui cupidon. Acest artist ardelean de la mijlocul veacului al XIX-lea a lăsat o moștenire fotografică inestimabilă păstrată acum de Biblioteca Academiei Române.

S-a născut și a copilărit la Cluj, într-o casă de pe strada Iuliu Maniu, la numărul 17, în singura stradă în oglindă din Europa, singura stradă unde clădirile de pe partea stângă sunt identice cu cele de pe partea dreaptă. A absolvit Colegiul Reformat din Cluj și a renunțat la hainele preoțești pentru o viață în domeniul artei. În 1834 a făcut o lungă călătorie de studii la Budapesta,

Viena, Munchen și în nordul Italiei. Ceea ce îl fascina era Orientul și din Orientul de atunci făcea parte și Bucureștiul. Acesta se stabilește în București, pe care îl consideră „un oraș mare și frumos care are un Palat strălucitor și hanuri”. El este cel care redă prima imagine a capitalei numită Câmpul Procopoaii. Carol Popp de Szathmári cumpără primul dagherotip și își închiriază o prăvălie în Hanul Bossel de pe Calea Victoriei, unde își deschide atelierul. Și-a folosit vitrina pentru reclamă, dar a apelat și la presă, făcându-se cunoscut și în străinătate. Între anii 1860-1870, Carol Popp de Szathmári a scos un volum cu 100 de fotografii, fiind printre primii 10 fotografi din Europa. Carol Popp de Szathmári a fost unul dintre cei mai cunoscuți și apreciați fotografi ai vremii. A fost primul mare fotograf al Țării Românești, surprinzând schimbările prin care a trecut țara de-a lungul domniilor a trei dintre domnitori.

Constantin Orășanu a fost un colecționar de fotografii care a avut în proprietate fotografii semnate Carol Popp de Szathmári. Dacă Cupidon-ul l-a păstrat destul de bine, a doua calotipie realizată de Carol Popp de Szathmári, intitulată „Câmpul Procopoaii” nu a fost conservată deloc.

Există două fotografii ale casei Procopoaii executate de Carol Popp de Szathmári pe la 1870, când se ducea să deseneze în prundul de la Sf. Elefterie și care se spune că nu au nimic comun cu clădirea din calotipie.

Carol Popp de Szathmári - Hanul lui Manuc - Muzeul Național de Artă

Szathmari a încercat diferite modalități de fotografiere și de imprimare a imaginii. La început a folosit tehnica clișeeelor pe sticlă, acoperite cu colodiu umed ce permitea o multiplicare aproape infinită. În urma câtorva inovații aduse tehnicii, Szathmari ajunge la imprimarea pe hârtie: „întindea pe o foaie groasă de hârtie o gelatină impresionabilă la lumină. Hârtia căpăta astfel consistența unei mușamale, pe care obiectul fotografiat apare luminos, cu reflexe metalice, ca într-un daguerrotip. Expusă într-un anumit fel la lumină, suprafața va conține imaginea obiectului fotografiat, până în cele mai mici și mai delicat luminate amănunte.”

În 1859, Szathmári a expus această fotografie cu Hanul lui Manuc, una dintre temele sale preferate, la Societatea Fotografică din Paris, care avea să-l aleagă de altfel ca membru cinci ani mai târziu.

În anii Războiului Crimeii, Carol Popp de Szathmári execută imagini pe front, la Silistra, în 1854, în noua tehnică a colodiului umed. Carol Popp de Szathmári a alcătuit un album multiplicat în cel puțin zece exemplare pe care artistul

le-a dăruit personal împăraților, regilor și principilor europeni, chiar în momentul când Roger Fenton își începea activitatea de fotoreporter pe front.

Poziția lui Carol Popp de Szathmari ca prim fotograf de război a fost îndelung discutată de istoricii de artă. La nivel internațional, fotografii Roger Fenton este mai cunoscut, dar cercetătorii români au dovedit că Szathmari a fotografiat frontul cu aproape un an înaintea britanicului. Recent s-a presupus că și fotografii francez, Ernest Edouard de Caranza, a immortalizat trupele țării sale aflate în campament la Varna, tot în 1854.

Într-un articol din “National Geographic” se relatează:

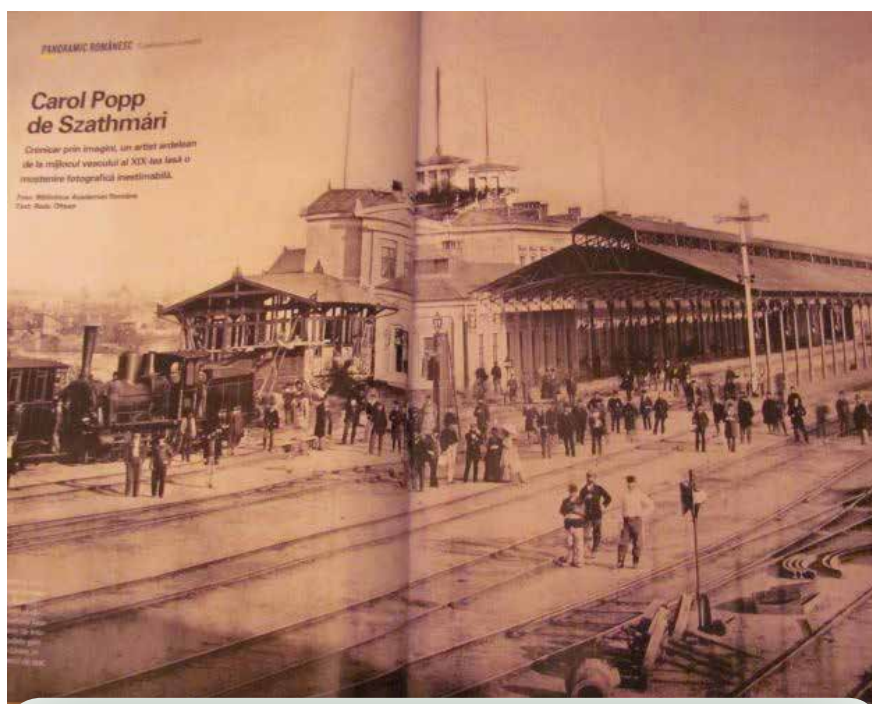

Carol Popp de Szathmári - Ofițeri ruși în carantina de la Oltenița (imagine făcută în perioada Războiului din Crimeea FOTO: Biblioteca Academiei Române, imagine apărută în ediția de octombrie 2013 a National Geographic România)

„Dar prin ele (n.r. se referă la pozele din 1854 făcute pe frontul de la Dunăre) Szathmáry devine primul fotograf de război din lume, lucru puțin cunoscut pe plan mondial. Cu 200 dintre aceste fotografii, Szathmáry a alcătuit un album în câteva exemplare, pe care îl oferă capetelor încoronate ale țărilor participante direct sau indirect la conflict. A fost primit personal, printre alții, de Regina Victoria a Marii Britanii, de împăratul Franz Joseph, de Napoleon III, de sultan și de Regele Victor-Emanuel II al Sardiniei. Aceste întâlniri au fost adevărate evenimente.

De exemplu, Societatea Fotografică din Paris a anunțat cu pompă sosirea lui și întrevăderea cu Napoleon III. În unele cazuri, audiențele s-au prelungit ore întregi – scrie unul dintre biografi lui, Adrian Silviu Ionescu -, pentru că monarhii erau extrem de curioși să vadă aceste mărturii vii de pe front, precum și portretele generalilor și ofițerilor. Ironia soartei a făcut ca niciunul dintre albumele cu Războiul Crimeei să nu supraviețuiască. Doar câteva fotografii disperate au rămas prin colecții”

A călătorit în Austro-Ungaria, Elveția, Italia, Anglia, Franța, Rusia, Imperiul Otoman și în țările îndepărtate din Asia, unde a vizitat Libanul, Siria, Persia, Afganistanul, locuri exotice pe care le-a immortalizat

Carol Popp de Szathmári -Gara din Târgoviște 1874- , actuala Gară de Nord FOTO: Biblioteca Academiei Române, imagine apărută în ediția de octombrie 2013 a National Geographic România

Carol Popp de Szathmári - fotografie din Atelier după călătoria din China

în pânzele sale. A călătorit în China, iar cu acordul Țarului Rusiei, a ajuns și în Siberia, unde a realizat fotografii artistice.

Note de curs artă fotografică
 Surse : <https://ro.wikipedia.org/wiki/Fotografie>
<http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/documentar-dimineata-fotografilor-4302736/>
http://renascendis.blogspot.ro/2014_09_01_archive.html
<http://www.newsup.ro/primul-portret-realizat-cu-un-dagherotip-scos-la-licitatie/>
<https://ro.pinterest.com/pin/242138917434852745>
 Dr. Lelioara Zamani – Gavnani- Sef sectie Istorie Patrimoniu

Urmarea în numărul viitor

Despre autor

IULIA PANĂ – scriitor, artist vizual, jurnalist și promotor cultural, profesor de artă fotografică la Centrul Cultural Județean Teodor Burada Constanța. iuliapana.blogspot.com / iuliapana.wix.com

foto: Elena Matei